

Japán integrációs szerepe az ázsiai térségben

Japán a világ egyik legkülönlegesebb országa. Egy ország, amely tanul a hibáiból és folyamatosan fejlődik. A tökéletességre való törekvés a japán kultúrából és mentalitásból fakad, és talán ez is hajtja a gazdaság fejlődését. Céljuk nem feltétlenül a minél nagyobb gazdagság, hanem a jobbá – a mindenkinél jobbá – válás. Azért választottam Japánt, mert mélyebben is érdekel, hogy ez az ország, az emberek gondolkodásmódja és a munkához való lojális hozzáállása hogyan mozgatja a japán gazdaságot és emeli fel a legjobbak közé.

Japán jelentősége az ázsiai térségben meghatározó. Nem csupán gazdasági, kereskedelmi, de mentalitásbeli példakép is a távol-keleti országok, de a világ bármely országa számára. A világháborútól meggyötört Japán óriási veszteségei ellenére is képes volt talpra állni és megmutatni a világnak, hogy megtörhetetlen. Egy bizonyos: Japán meghatározó szerepe az ázsiai térségben vitathatatlan! Vajon egy egész történelme során elzárt és elzárkózott ország hogyan nyit az őt körülvevő világ felé? Milyen döntésekkel és lépésekkel tudta kivívni magának az évszázadokra visszanyúló (és további évszázadokig tartó?) tiszteletet és tekintélyt?

TDK-dolgozatomban azt vizsgáltam, hogyan integrálódik Japán az ázsiai térségbe, hogyan hatnak gazdasági és kereskedelmi döntései, szabadkereskedelmi megállapodásai a térség országaira. Kutatásomat az elmúlt tíz évre visszatekintve végeztem el. Megvizsgáltam Japán külgazdaság-politikáját, elemeztem gazdasági kapcsolatait az ázsiai térség országaival. Tekintettel arra, hogy Japán szabadkereskedelmi megállapodásokat a XXI. században kötött, kíváncsi voltam arra is, ezek hogyan vannak jelen az ázsiai gazdaságban. Japán *de facto* vagy *de jure* integrációs folyamat része-e.

Kitértem arra is, hogy a vetélytárs, Kína megjelenése milyen változásokat eredményez a Távol-Kelet regionális integrációjában és erőviszonyaiban.

Dolgozatomat a szekunder kutatás módszereinek felhasználásával készítettem el. Főként a WTO, UNCTAD és OECD hivatalos honlapjait böngészve kerestem adatokat,

1 Mák Dorka BGE-KKK NG BA képzés; e-mail: dorkamak95@gmail.com.

melyeket táblázatok, diagramok készítéséhez használtam fel. A kutatás során magyar és angol nyelvű tanulmányok is segítségemre voltak.

Kulcsszavak: Japán, integráció, kelet-ázsiai térség, Kína, TPP, repülő vadlibák modellje, kereskedelem, kereskedelmi kapcsolatok, FTA, RTA

A kutatást az EFOP 3.6.1-16-2016-00012 számú Innovatív megoldásokkal Zala megye K+F+I tevékenysége hatékonyságának növeléséért című projekt támogatta.

Bevezetés

Tizenhárom éves koromban döntöttem el, hogy japánul szeretnék tanulni. Akkor még csak a mangák (képregények) és animék (animációs mesék) érdekeltek. Célom elérése érdekében egy olyan középiskolába jelentkeztem, ahol elsajátíthattam a japán nyelv alapjait. Az alatt az öt év alatt már nem csupán a mesék érdekeltek, hanem a kultúra, a vallás, a gazdaság és a japán emberek élethez való hozzáállása is. Jelenleg a Budapesti Gazdasági Egyetemen gyarapítom mind gazdasági, mind japán nyelvi tudásomat.

Japán a történelme során mindig a legjobbak közé tartozott. Habár a 16. századig elzárkózva éltek, amikor az angol, majd spanyol és portugál hajósok először japán földet értek, nyitottá váltak az újdonságokra. A felvilágosodás 1868-tól új fejezetet nyitott Japán történelmében. Ezt az időszakot Meiji-korszaknak nevezik, Japán ekkor vált ipari állammá és tekintélyes katonai hatalommá. Az új Meiji uralkodók néhány évtized alatt gyors és radikális változásokat vezettek be. Özönlöttek az országba az amerikai és európai kereskedők, tanácsadók, valamint japán fiatalok tömegei utaztak külföldre, hogy megismerkedhessenek a nyugati civilizációval. Gyors volt a modernizáció, fejlődött a bányászat, a nehézipar, új gyárak jöttek létre, s a tömegtermelésnek köszönhetően jelentős exportcikk lett a textil.

Az I. világháború kezdetben ipari fellendülést eredményezett, azonban ezt recesszió, majd infláció követte. Az 1929-es nagy gazdasági világválság a japán gazdaságot is megrendítette. Az export csökkent, a munkanélküliség nőtt. Teret hódított a nacionalizmus, aminek következtében Japán újra elszigetelődött. A II. világháborúba 1941. december

7-én léptek be, Pearl Harbour megtámadásával. Japán ezzel a lépéssel felébresztette az alvó oroszánt, így megkezdődött kegyetlen háborúja az USA-val. Japán szemszögéből a háború végét a két atombomba ledobása jelentette 1945. augusztus 6-án és 9-én.

A világháborútól meggyötört Japán óriási veszteségei ellenére is képes volt talpra állni. Amikor 1956-ban belépett az Egyesült Nemzetek Szervezetébe, gazdasága kétszer olyan gyorsan növekedett, mint várták.

Japán a világ egyik legkülönlegesebb országa. Egy ország, amelyik tanul a hibáiból és folyamatosan fejlődik. A tökéletességre való törekvés a japán kultúrából és mentalitásból fakad, és talán ez is hajtja a gazdaság fejlődését. Céljuk nem feltétlenül a minél nagyobb gazdagság, hanem a jobbá – a mindenkinél jobbá – válás.

Azért választottam Japánt, mert mélyebben is érdekel, hogy ez az ország, az emberek gondolkodásmódja és a munkához való lojális hozzáállása hogyan mozgatja a japán külgazdaságot és emeli fel a legjobbak közé.

Napjainkban Japán a nemzetközi kereskedelem vezető országai közé tartozik, nyitott gazdaság, de csak a 21. században kötelezte el magát, hogy szorosabbra fűzze gazdasági kapcsolatait és szabadkereskedelmi megállapodásokban vegyen részt.

TDK-dolgozatom fő témája Japán gazdasági szerepe az ázsiai térség integrációs folyamataiban. Céloom, hogy bemutassam, Japán kiemelkedő jelenléte a régió gyors gazdasági fejlődésében elengedhetetlen. Dolgozatom fő kérdése, hogy Japán gazdasági és kereskedelmi döntései, szabadkereskedelmi megállapodásai hogyan vannak jelen az ázsiai térségben. Japán vajon *de facto* vagy *de jure* formában része-e az integrációs folyamatnak. Kíváncsi voltam arra is, hogy a vetélytárs, Kína megjelenése milyen változásokat eredményez a Távol-Kelet regionális integrációjában és erőviszonyaiban.

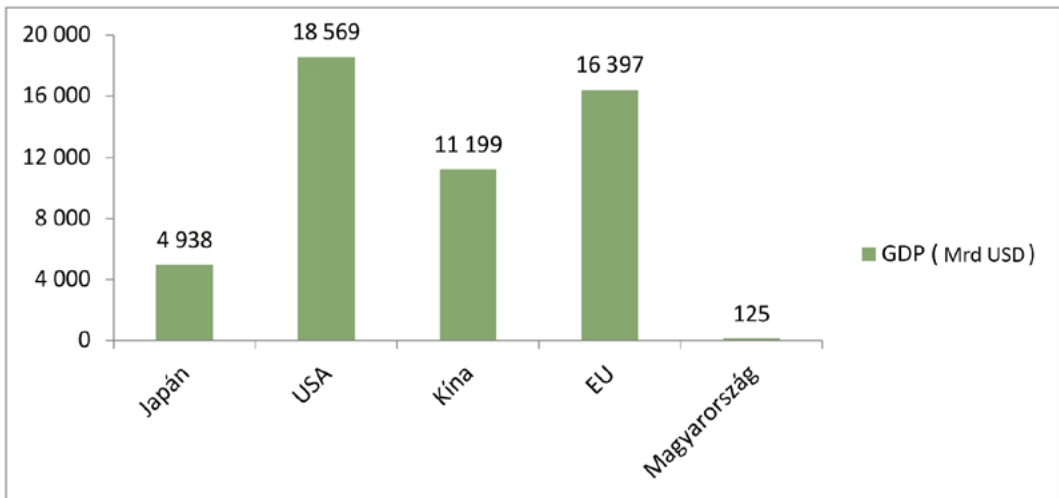
Kutatásomat az elmúlt tíz évre visszatekintve végeztem el, de ahol szükségesnek éreztem, régebbi adatokat is használtam. A vizsgálatom azért erre a jelen korszakra irányult, mert az ázsiai országok főleg a 21. században kapcsolódtak be a nemzetközi regionális integrációba, ezért is nevezik későn jövőknek őket a szakirodalomban. Japánra is jellemző ez a megkésetttség, legalábbis a nemzetközi integráció *de jure* formája szerint.

Dolgozatomat a szekunder kutatás módszereinek felhasználásával készítettem el. Főként a WTO, UNCTAD és OECD hivatalos honlapjait böngészve kerestem adatokat, melyeket rendszerezve táblázatok, diagramok készítéséhez használtam fel. A kutatás során magyar és angol nyelvű tanulmányok is segítségemre voltak.

1. Japán gazdaságának jellemzői

2015-ben Japán GDP-je 4938 milliárd USA-dollár volt, míg az egy főre jutó GDP-je 37 191 USD, ami, bár jelentősen kisebb, mint az USA hasonló mutatója, de megelőzi az EU országainak fejlettségét (2. ábra). Habár a háztartások fogyasztásának csökkenése következtében folyamatosan visszaesik a GDP, Japán még mindig a világ negyedik legnagyobb gazdasága (1. ábra), lakosainak száma 125 993 791 fő.² Az 1. és a 2. ábrák a gazdaság két fő mutatóját tartalmazzák, és lehetővé teszik a világgazdaság vezető országaival való összehasonlítást.

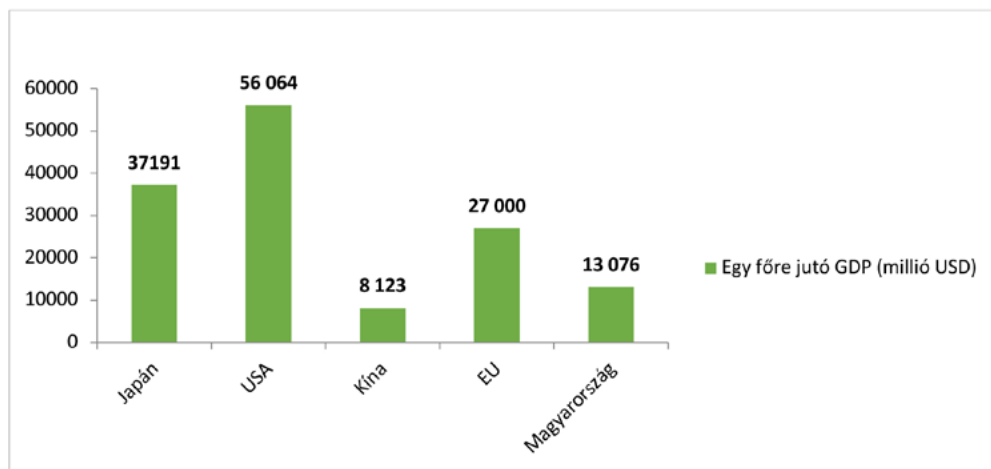
1. ábra: Japán GDP-je (2016)



Forrás: http://stat.wto.org/CountryProfiles/JP_e.htm (saját szerkesztés)

2 <http://nepesseg.population.city/japan> (letöltve: 2017. 10. 27.).

2. ábra: Japán egy főre jutó GDP-je (2016)



Forrás: http://stat.wto.org/CountryProfiles/JP_e.htm (saját szerkesztés)

1.1. Abenomics – a gazdasági reform

2013-ban a gazdaság olyan fejlődése indult el, mely a Japán miniszterelnök – Shinzó Abe – által támogatott Abenomicsnak³ (gazdasági reform) köszönhető. A program elősegítette a defláció leküzdését és a gazdaság felélesztését a több mint tíz éve tartó alacsony szintű teljesítmény után. A program három fő irányt céloz meg, erre utal a neve – „három nyíl stratégia” – is:

- monetáris „lazítás” (2%-os inflációs szint elérése, amilyen hamar csak lehet),
- költségvetési ösztönzés (100 milliárd USD 2013 januárjában és 53 milliárd USD 2013 decemberében a növekedés ösztönzése érdekében),
- strukturális reformok megvalósítása a mezőgazdaság, az energiaszektor és az egészségügy területén.

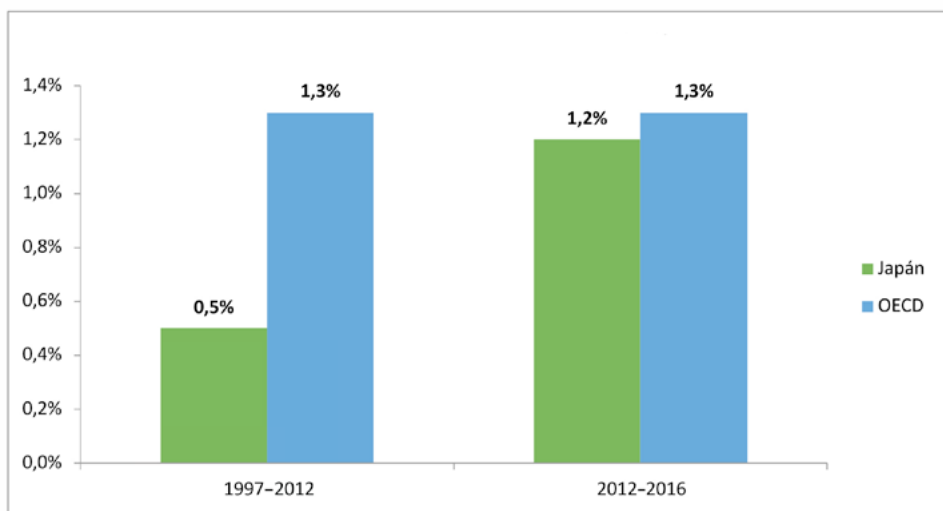
Ezeket a reformokat hosszú távra tervezték, és a jogalkotási és adminisztrációs munkálatok is sok időt igényelnek.

3 WTO: Trade Policy Reviews (2015).

A '90-es évek végéhez képest az elmúlt négy évben Japán egy főre eső kiadása 0,7 százalékpontos növekedésével szinte az OECD-országok kiadásának mértékéig megnövekedett. A pénzügyi csomagok, a gyarapodó munkahelyek és a munkabérek emelkedése mind a növekedés gyorsítását szolgálták. Az infláció azonban a nullához közelít, és Japánnak a munkaképes korú lakosság rohamos csökkenésével is szembe kell néznie. Az OECD számításai szerint Japán népessége 2050-re 100 millió főre csökkenhet, ahol a munkaképes korúak aránya csupán 45%-ot tenne ki (a jelenlegi arány kb. 65%-ra tehető). Az IMF becslése szerint a következő három évtizedben a japán gazdaság emiatt egy százalékkal lelassulhat (de 0,5–0,75 százalék közötti visszaesést eredményezhet Kínában, Hongkongban, Dél-Koreában és Thaiföldön is). A népesség előregedése további nyomást gyakorol a kormányzati kiadásokra is. A bruttó államadósság – amely a GDP 219%-ára emelkedett – a legmagasabb az OECD-országok körében. A munkaerő-termelékenység még mindig egynegyeddel lejjebb helyezkedik el az OECD-országok felső feléhez képest, annak ellenére, hogy Japán nagy volumenben fektetett be a humán tőkébe, kutatás-fejlesztésbe és az üzleti életbe. A termelékenység lassulását a jövedelmek egyenlőtlensége és a relatív szegénység tovább fokozza.

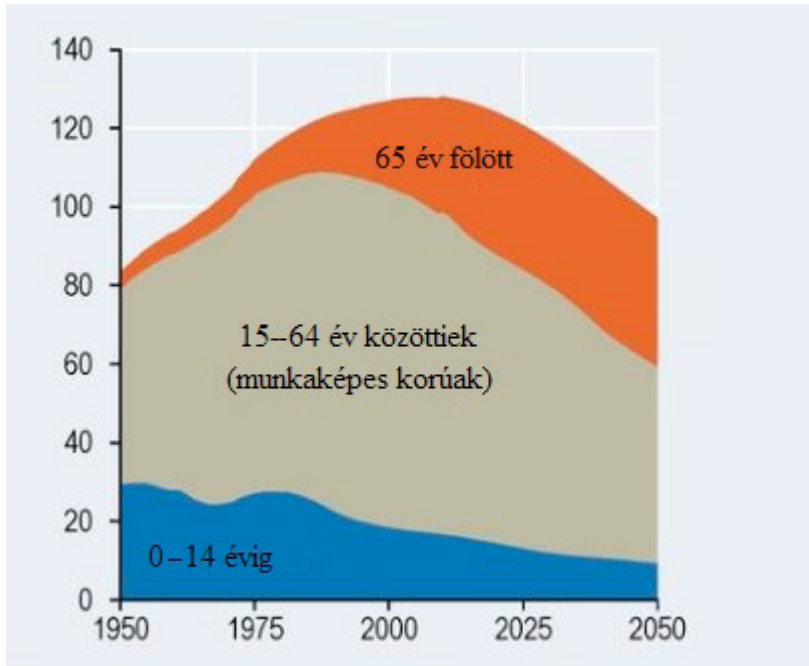
Az egy főre jutó kiadás növekedésének fenntartása és az államadósság csökkentése érdekében elengedhetetlen az Abenomics mindhárom nyílának sikeres végrehajtása.

3. ábra: Japán egy főre eső kiadásának növekedése



Forrás: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oced/economics/oced-economic-surveys-japan-2017/executive-summary_eco_surveys-jpn-2017-2-en#.WfSIM1u0Pcs

4. ábra: Japán előregedő társadalma (millió fő)



Forrás: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oced/economics/japan-boosting-growth-and-well-being-in-an-ageing-society_9789264256507-en#.WFSzS1u0Pcs#page11

1.2. Japán a 2007-es gazdasági világválságban⁴

A japán gazdaság 2009-ben a második világháború óta eltelt időszak legsúlyosabb recesszióját élte át. Az országot sokkal jobban megviselte a gazdasági válság, mint az EU-t vagy az USA-t. A GDP-összehúzódság duplája volt, mint az USA-ban (ott 6,3%-os, míg Japánban 12,1%-os volt a csökkenés). A gazdasági összehúzódság szinte teljes mértékben a kereslet meredek csökkenésének következménye – az export 11,3 százalékponttal esett vissza. (Csupán összehasonlításképpen: az amerikai export mindössze 0,15 százalékponttal csökkent.) Mi lehet az oka, hogy Japánt ennyire meg-
rázta a 2007-ben kezdődött gazdasági világválság?

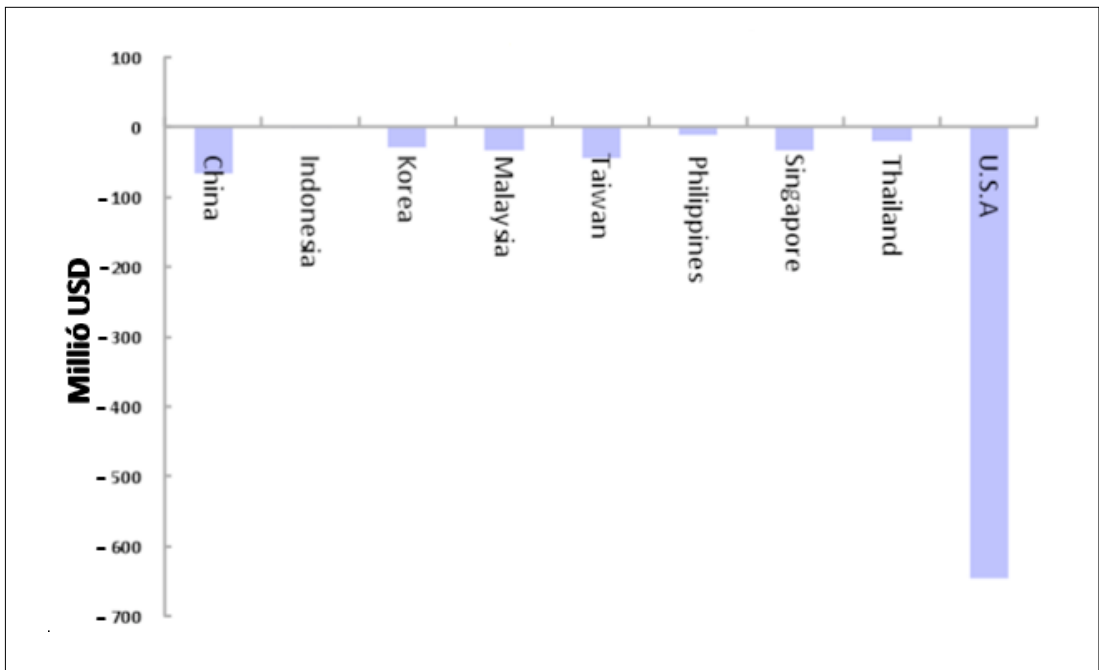
A magyarázatot több tényező elemzésében találhatjuk meg: a globális kereslet szerkezetének változása; a yen felértékelődésének hatása; a recesszió rossz időben érte el

⁴ Fukaoú–Yuan (2009).

Japánt. A legnagyobb probléma azonban a „háromszög-kereskedelem” összehúzódása volt. A háromszög-kereskedelem fő szereplői a fejlett ázsiai országok, mint Japán vagy Dél-Korea, a fejlődő ázsiai országok, mint Kína vagy Vietnam, valamint a felvevőpiac – az EU és az USA. Ebben a folyamatban a fejlett ázsiai országok kulcsfontosságú komponenseket exportálnak a fejlődő országokba (pl. autóipar), ahol az alkotórészeket összeszerelik, majd a kész termékeket exportálják az EU-ba és USA-ba. A nyugati exportkereslet csökkenése azonban pillanatok alatt leredukálta a háromszög-kereskedelmet, és a csökkenés végeredményeként a fejlett ázsiai országok – így Japán – exportja jelentősen megcsappant.

Mivel Japán áruexportjának 87,2%-a iparcikkekből áll, így máris világossá válik a kép, hogy gazdaságát miért sújtotta ennyire az ún. háromszög-kereskedelem visszaesése.

5. ábra: A változás Japán áruexportjában (2009)



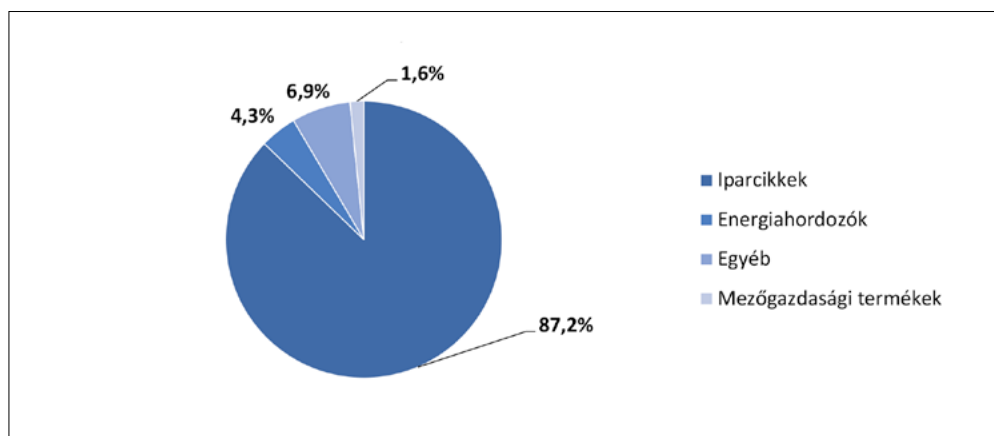
Forrás: <http://voxeu.org/article/why-has-japan-been-so-hard-hit-global-crisis>

2. Japán kereskedelmi profilja⁵

2.1. Japán árukereskedelme

2015-ös adatok alapján Japán a világkereskedelem 4. helyét foglalja el mind az export, mind az import szempontjából. Árukereskedelmének exportja 644, importja 606 milliárd USD, ami a következőképpen oszlik meg: ahogy a kördiagramon is látható, az export 87,2 százalékát a járműipari és elektronikai termékek teszik ki, mint pl. személygépjárművek, alkatrészek, chippek, tengeri szállítóhajók és gépek az ipari termelés minden területére. Az export további 4,3 százaléka üzemanyagból és bányászati termékekből, 1,6 százaléka mezőgazdasági termékekből és 6,9 százaléka egyéb termékekből áll. Az export fő felvevőpiaca az USA, Kína, az Európai Unió, Dél-Korea és Tajvan.

6. ábra: Japán áruexportja (2015)

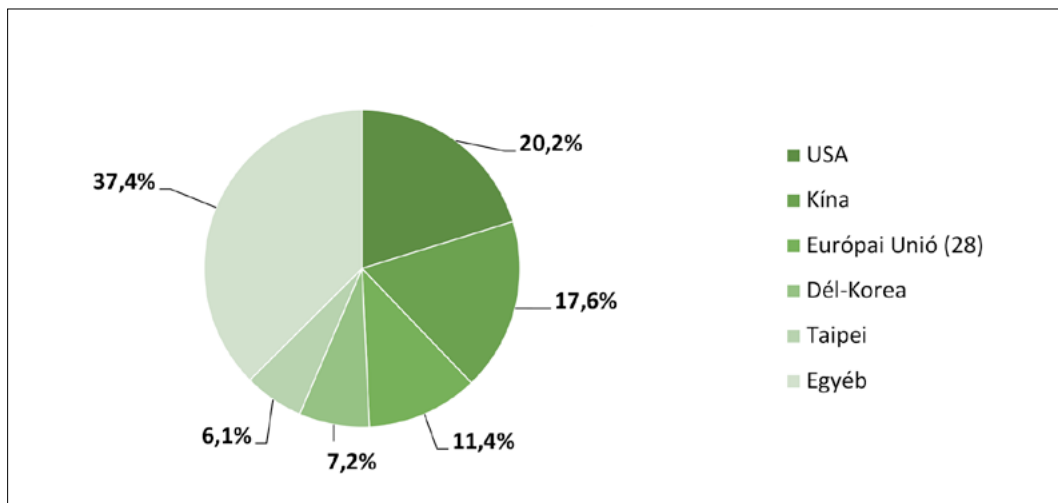


Forrás: http://stat.wto.org/CountryProfiles/JP_e.htm

A japán export és import szerkezete jelentősen eltér. Bár Japán fejlett ország, importjában kiemelkedően magas az energiahordozók aránya, ami az ország természetföldrajzi adottságával magyarázható. Import szempontjából főként nyersanyagok (kőolaj, földgáz), valamint gyógyszerek és mezőgazdasági termékek szerepelnek az első helyen. Japán fő importpartnerei: Kína, EU, USA, Dél-Korea, Ausztrália, illetve az arab kőolajtermelő országok.

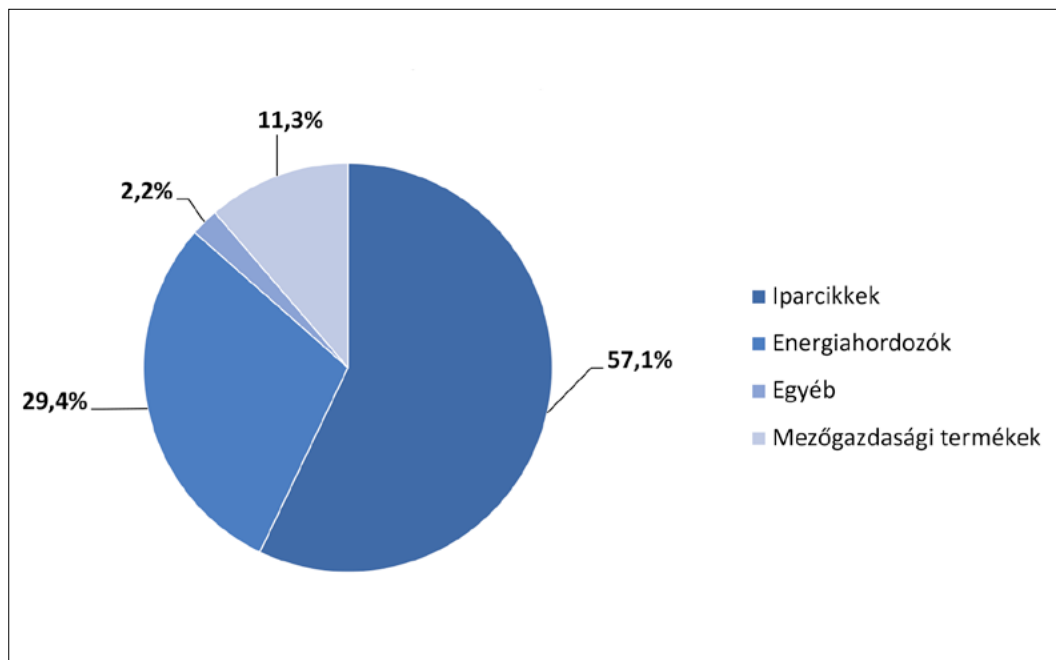
⁵ WTO: http://stat.wto.org/CountryProfiles/JP_e.htm (letöltve: 2017.10.24).

7. ábra: Az export fő felvevőpiaca (2015)



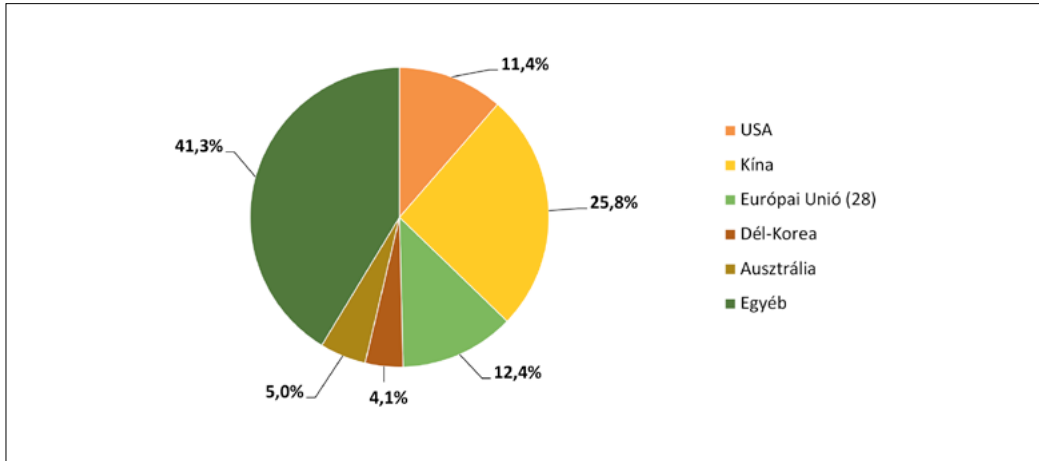
Forrás: http://stat.wto.org/CountryProfiles/JP_e.htm

8. ábra: Japán áruimportja (2015)



Forrás: http://stat.wto.org/CountryProfiles/JP_e.htm

9. ábra: Fő importpartnerek (2015)

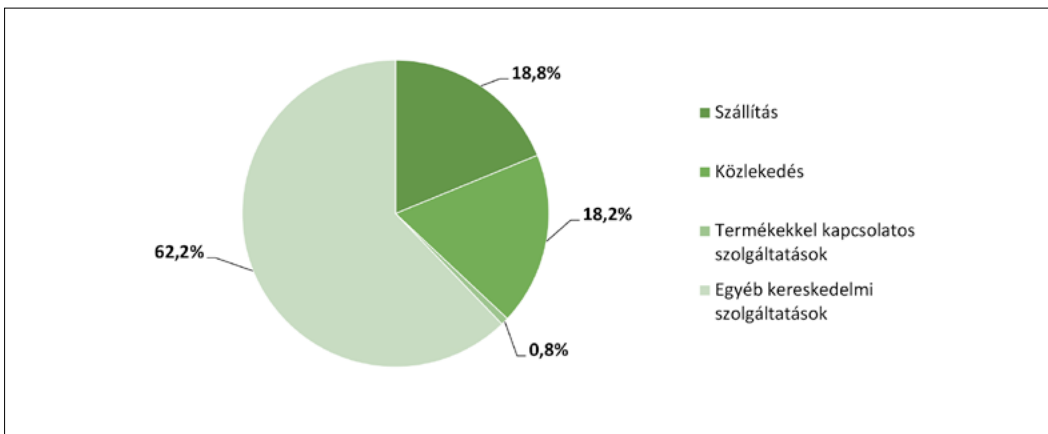


Forrás: http://stat.wto.org/CountryProfiles/JP_e.htm

2.2. Japán szolgáltatáskereskedelme

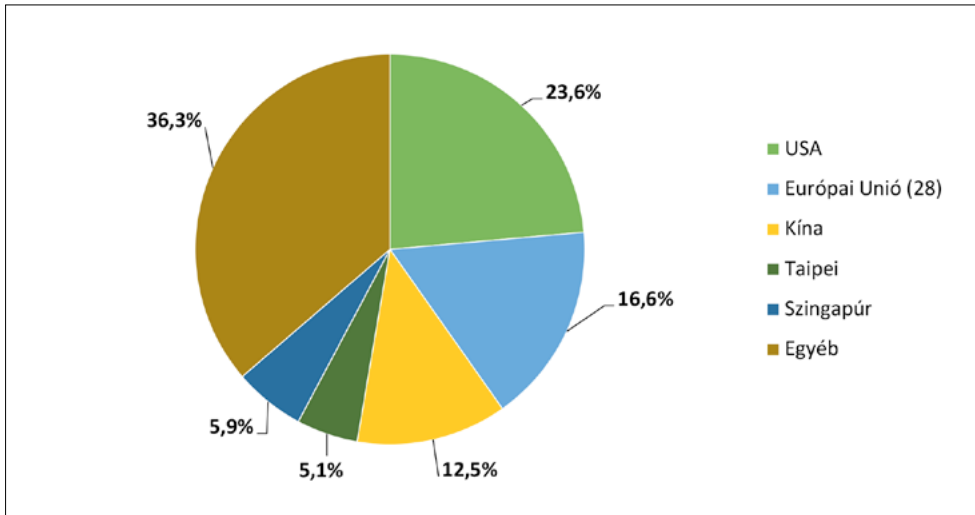
A japán szolgáltatáskereskedelme az árukereskedelem alig több mint negyede. Szolgáltatásexportja 168, míg importja 182 milliárd USD a 2016-os adatok alapján, így a világ szolgáltatáskereskedelmében export szempontjából a 7. helyet, import szempontjából a 3. helyet foglalja el.

10. ábra: Japán szolgáltatásexportja (2016)



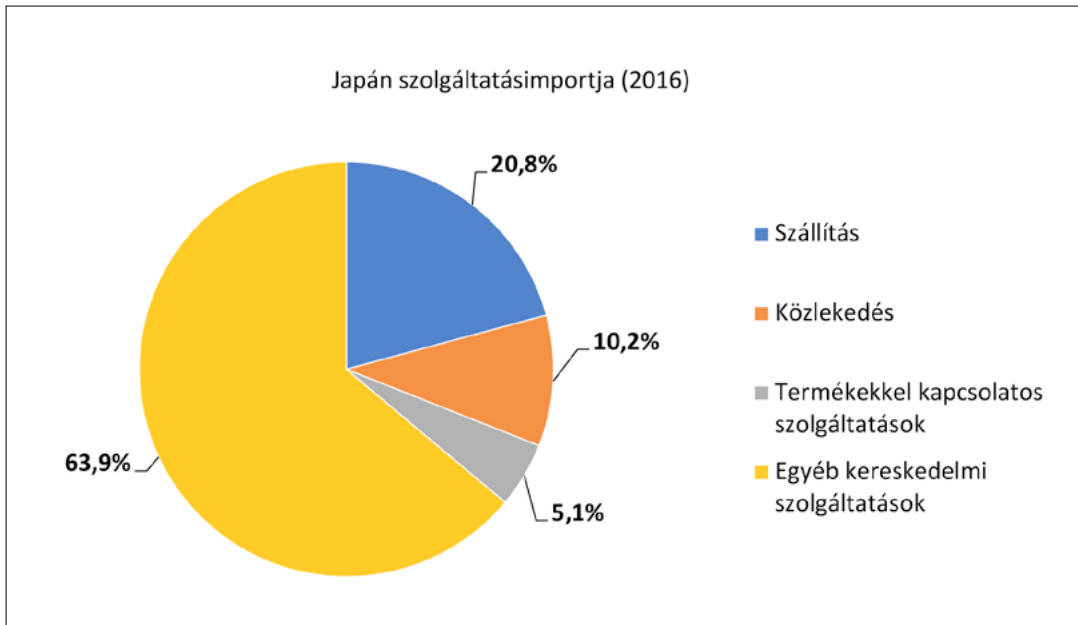
Forrás: http://stat.wto.org/CountryProfiles/JP_e.htm

11. ábra: Az export fő felvevőpiaca (2016)



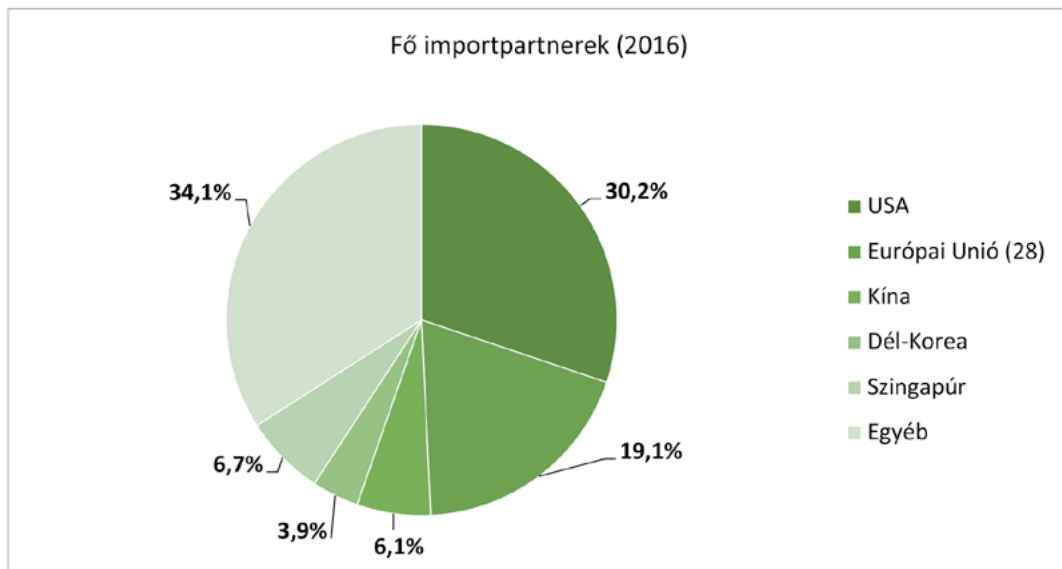
Forrás: http://stat.wto.org/CountryProfiles/JP_e.ht

12. ábra: Japán szolgáltatásimportja (2016)



Forrás: http://stat.wto.org/CountryProfiles/JP_e.htm

13. ábra: Fő importpartnerek (2016)



Forrás: http://stat.wto.org/CountryProfiles/JP_e.htm

3. Külföldi közvetlentőke-befektetés (FDI)

Napjainkban a közvetlentőke-befektetés az, ami összekapcsolja a világot. Ez nem csupán fizikai tőkét, de pénztőkét is jelenthet. A tőkeáramlás három alapvető típusát különböztethetjük meg: külföldi közvetlen befektetések (FDI), portfólióbefektetések, illetve a hitelek és segélyek nemzetközi áramlása.

A külföldi közvetlentőke-befektetés az, amikor egy adott országban (anyaország) bejegyzett (rezidens) vállalat tőkét fektet be egy másik ország (fogadó ország) rezidens vállalatába (amelyben így tartós érdekeltséget szerez), vagy saját vállalatot alapít (ahol a tulajdonosi részesedés legalább 10% vagy több) (Antalóczy–Sass 2014).

Az FDI előnyei többek között, hogy javul a fogadó országok világgazdasági alkalmazkodóképessége, fejlett technológiákhoz, technológiai ismeretekhez jutnak hozzá, az erőforrások, a tőke és a munkaerő hatékonyabb ágazatokba csoportosul át, valamint fejlődnek a külpiaci kapcsolataik, ezáltal csökken a költségvetési és külkereskedelmi deficit.

2015-ben Japánban a közvetlen külföldi befektetések (FDI) állománya a GDP mintegy 4%-át tette ki, ami más fejlett gazdaságokhoz képest továbbra is alacsonynak tekinthető. Az FDI vonzása érdekében Japán fenntartja általános politikáját. Azért, hogy a korábbi elzárkózással szemben ösztönözzék a külföldi befektetők érdeklődését, 2015 márciusában a japán kormány öt intézkedést jelentett be a külföldi vállalkozások vonzása érdekében. Ezenkívül kinyilvánította azon szándékát, hogy az innováció, valamint a hazai és külföldi vállalkozások közti szövetség fokozásával az országot a kereskedelem és a befektetések globális központjává tegye meg. További cél, hogy a Japán Külkereskedelmi Szervezet (JETRO) mint központi szereplő 2018-ig több mint 470 külföldi céget vonzzon Japánba.

Az FDI nemcsak beáramlik az országba, de sok japán vállalkozás is külföldi befektetési lehetőségek után nézett az elmúlt években. A japán FDI-kiáramlás 2015-ben 129, 2016-ban pedig 145 milliárd USD-t tett ki, ezáltal 2016-ban Japán volt a világ negyedik legnagyobb befektetője.⁶

2016-ban a fejlődő ázsiai régió FDI-ból való részesedése a világban 25,3%-ra tehető.⁷ A külföldi közvetlentőke-befektetések beáramlása 2016-ban 442,7 milliárd USD-t tett ki. Japán 2015-ben 356 milliárd USD-t fektetett be, így a negyedik legnagyobb befektető ország a régióban Kína, Hong Kong és az USA után. Japán az FDI-befektetésekkel tovább támogatja a távol-keleti régiót és segíti a gazdasága fejlődését.

1. táblázat: Japán FDI-áramlásai (flow) (millió USD)

	2005–2007	2013	2014	2015	2016
Beáramló	6273	2304	10612	-2250	11388
Kiáramló	56532	135749	129038	128654	145242

Forrás: http://unctad.org/Sections/dite_dir/docs/WIR2017/wir17_fs_jp_en.pdf

Japán a tőkebefektetésekkel nemcsak befolyást szerez a befogadó országokban, hanem hozzájárul az integráció, valamint az ázsiai értékláncok szorosabbá válásához is, azaz a *de facto* integrációs folyamat erősítéséhez.

6 1. számú melléklet.

7 2. sz. melléklet.

Japán esetében a beáramló közvetlen külföldi tőkebefektetések nagysága mindig lényegesen kisebb volt, mint a kiáramló japán FDI. Ezek a mutatók is rávilágítanak Japán sajátos zártságára és nyitottságára a nemzetközi integrációban. Az FDI állománya 1995 óta az ötszörösére duzzadt. Hosszabb távon vizsgálódva ez jobban kifejezi Japán és a FDI kapcsolatát, mint az éves flow mutató.

2. táblázat: Japán FDI-állománya (stock) (millió UDS)

	1995	2013	2014	2015	2016
Beáramló	33531	170710	171663	170698	186714
Kiáramló	238452	1118010	1152006	1226554	1400694

Forrás: http://unctad.org/Sections/dite_dir/docs/WIR2017/wir17_fs_jp_en.pdf

4. Kereskedelempolitikai áttekintés

4.1. Célok és eszközök 2007-től napjainkig⁸

2007-ben Japán kereskedelempolitikája nem mutatott sok eltérést a korábbi éveketől. Az átfogó cél a hosszú távú jólét és növekedés biztosítása az üzleti tevékenységek előremozdításával. E tekintetben Japán nagy hangsúlyt helyez a multilaterális kereskedelmi rendszer támogatására, és aktívan részt vesz a WTO dohai fejlesztési menetrendben. Fontosnak tartja továbbá a bilaterális/regionális együttműködések előremozdítását, ugyanis ezek a megállapodások hasznos eszközök a piac liberalizációjának megteremtéséhez és a strukturális reformokhoz. Japán kétoldalú szabadkereskedelmi megállapodásokat írt alá Szingapúrral, Mexikóval, Malajziával és a Fülöp-szigetekkel. Részt vett az Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés (APEC) fórumon és számos más regionális kereskedelmi fórumon, mint például az ASEAN vagy az ASEAN+6.

Japán tehát fontosnak tartja a regionális és kétoldalú szabadkereskedelmi megállapodásokat, ugyanis ezek kiegészítik, sőt erősítik a multilaterális liberalizációt. Emiatt a kereskedelempolitikai prioritások közé sorolták a WTO multilaterális kereskedelmi rendszerének megerősítése mellett a szabadkereskedelmi megállapodásokat is. A vizs-

⁸ WTO Trade Policy Reviews (2017).

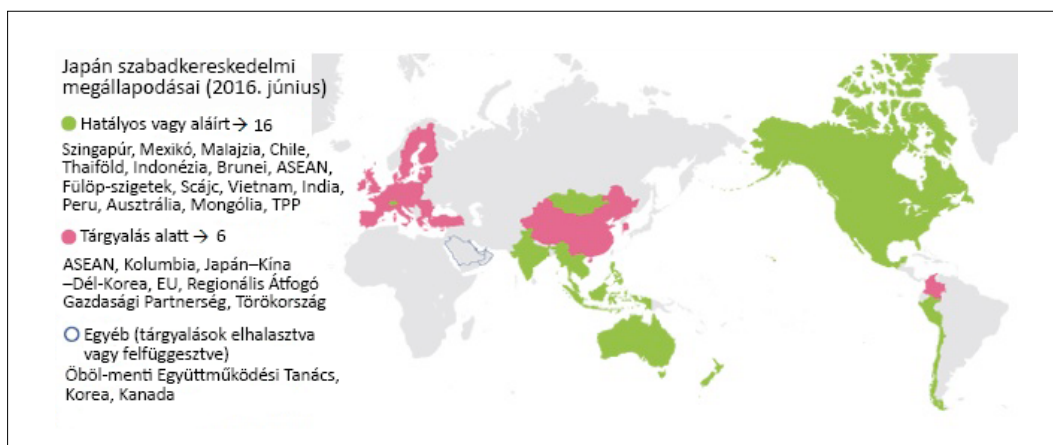
gált időszakban Japán tehát 4 további országgal – Chilével, Thaifölddel, Indonéziával és Bruneivel – kötött megállapodást, 2009 és 2011 között pedig két új bilaterális szabadkereskedelmi megállapodást kötött Svájjal és Vietnammal.

Japán azonban továbbra is fenntartja a preferenciális kereskedelmi megállapodások megkötését, ugyanis ezeknek köszönhetően a fejlődő országok bizonyos csoportjával (közepes jövedelem szint alatt) könnyebbé válik a kereskedelem, nőnek a beruházási lehetőségek, és szabadabbá válik a munkaerő-áramlás.

Japán minden erőfeszítést megtesz annak érdekében, hogy leegyszerűsítse a gazdasági partnerségi megállapodások elfogadásához szükséges szabályokat és eljárásokat. Ezenfelül a kormány eltökélt szándéka, hogy saját országát is jobban megnyissa az új partnerek számára. Ezzel Japán nagy lépésre szánja el magát, hiszen többnyire az „elzárkózás” politikáját folytatta modern gazdasági viszonyok között is. A kereskedelempolitikában hangsúlyozzák a Japánba irányuló közvetlen külföldi befektetések elősegítését, valamint a partnerségek fontosságát – mint a céljaik eléréséhez szükséges legfőbb eszközöket.

A 2017-es célkitűzések nem változtak a korábbiakhoz képest. Japán bilaterális és regionális erőfeszítései nem csak az árukereskedelem liberalizációját, de számos más terület (pl. beruházások, munkaerő-áramlás, versenypolitika) szabadságát is magába foglalják. Az ország továbbra is kiveszi részét a WTO valamennyi munkájából, tárgyalásokat folytat a regionális kereskedelmi megállapodásokról és újabb reformokat szorgalmaz a versenyképesség javítása érdekében.

14. ábra: Japán szabadkereskedelmi megállapodásai (2016. június)



4.2 Általános Preferencia Rendszer (GSP)⁹

Az Általános Preferencia Rendszert (angolul General System of Preferences = GSP) a GATT vezette be 1971-ben. Lényege, hogy a fejlett országoknak lehetőségük van egyoldalú vámkedvezményeket adni a fejlődő országok számára. Az UNCTAD-on elérhető megállapodás alapján a rendszer hozzájárul a fejlődő országok gazdasági fejlődéséhez. A GSP előnyöket biztosít a fejlődő országoknak, amelyekkel lehetővé teszi a minősített termékek számára, hogy a fejlett országok piacára csökkentett vagy zéró vámtételek mellett lépjenek be. A legkevésbé fejlett országokra vonatkozó, vámmentes, kvótamentes rendszer keretében a termékeket minden évben felülvizsgálják, a rendszert tízévente. A japán GSP 1971. augusztus 1-jén kezdődött, és a jelenlegi rendszer 2021. március 31-ig hatályos.

Japán jelenleg 138 országnak és 5 területnek biztosít preferenciális kedvezményt. Évek óta a legnagyobb kedvezményezett Kína – a GSP rendszer keretében a preferenciális behozatal több mint kétharmadát teszi ki.

3. táblázat: A 10 legjelentősebb GSP-haszonélvező ország (2011, millió JPY)

Kedvezményezett	Kedvezményes elbánás importértéke	Részesedés
Kína	744 480	73,3%
Mianmar	41 564	4,1%
Banglades	39 679	3,9%
Dél-afrikai Köztársaság	35 056	3,5%
Brazília	27 474	2,7%
Kambodzsa	21 416	2,1%
India	19 404	1,9%
Mauritánia	14 162	1,4%
Peru	6 919	0,7%
Srí Lanka	9 393	0,6%
Világ	1 015 086	100%

Forrás: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S009-DP.aspx?language=E&CatalogueIdList=237023,233881,131935,129734,117394,114275,83591,99861,101959,88443&CurrentCatalogueIdIndex=5&FullTextHash=&HasEnglishRecord=True&HasFrenchRecord=True&HasSpanishRecord=True

9 Komuro (é. n.).

5. Az ázsiai integráció sajátosságai

Az ázsiai gazdasági integráció is vizsgálható a szakirodalomban alkalmazott megközelítésben: *de facto* és *de jure* formában. A nemzetközi integráció tényleges megvalósulása, annak *de facto* formája végbemehet oly módon, amikor a gazdasági cselekmények (nemzetközi kereskedelem, FDI) és azok erőteljesebb megjelenése az országok között fokozottan azok egymástól való függőségéhez, összekapcsoltságához vezethet, anélkül, hogy azt valamilyen felülről jövő, országok megállapodásán alapuló intézményi beavatkozás segítené.

Az országok *de jure* integrációja alatt az értendő, hogy az együttműködést az érdekelt országok saját jogi szabályozásukkal befolyásolják, vagy nemzetközi együttműködés (pl. szabadkereskedelmi megállapodás) létrehozásával segítik elő (Kruppa 2017). Az ázsiai integrációt a fenti megközelítésben Oehler-Sincai is vizsgálta tanulmányában.

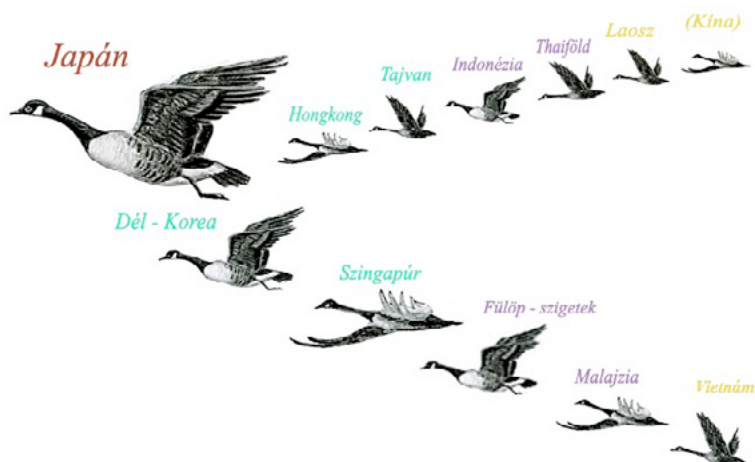
5.1. „A vadludak felemelkedése”

Az 1930-as években egy japán közgazdász, Kaname Akamatsu felvázolt egy elméletet, ami azt vizsgálta, hogy a fejlődő országok a kölcsönös előnyök felhasználásával fel tudnak-e zárkózni a fejlett országokhoz. Ebben fontos szerepe van a vezető ország fejlődésének is (Kasahara 2013: 8). A repülő vadlibák modellje szerint az egyik gazdaság – mint az első liba egy V alakú formációban – más gazdaságokat vezet az iparosodás felé azáltal, hogy a számára elavult, de a többi gazdaság számára új technológiákat adaptál át, így azok a kevésbé fejlett országokban működnek tovább. Ezáltal a „vezető” ország jövedelme megnő, így technológiai újításokat tud megvalósítani, amiket majd továbbít, és így megy tovább a rendszer (Schott 2010). A felzárkózási folyamatban továbbá fontos szerepet tölt be a kereskedelem és a külföldi működő tőke is.

Fontos, hogy a modellben a csoportok nem egyenrangúak, hanem hierarchikusan helyezkednek el egymáshoz képest. Ebben a regionális modellben a domináns ország Japán.

A kifejezés – „repülő vadlibák” – onnan ered, hogy 1935-ben Akamatsu függvény segítségével prezentált egy adott termékcsoporthoz, amit három görbével vázolt fel egy érték és egy év tengelyen. Az első görbe az importot, a második a termelést, a harmadik az exportot ábrázolja.

15. ábra: A „repülő vadlibák” modellje



Forrás: Saját szerkesztés

A görbék – egy import (M) – termelés (P) – export (E) sorozataként – fordított U vagy V alakban emelkednek és csökkennek.

A nemzetgazdaságok versenyképességének változását az egyes termékcsoportok M – P – E sorozatai jelzik. Ahogy nő a versenyképesség, úgy váltja fel az adott termék behozatalát a termelés, majd a feleslegessé vált termékeket exportálják.

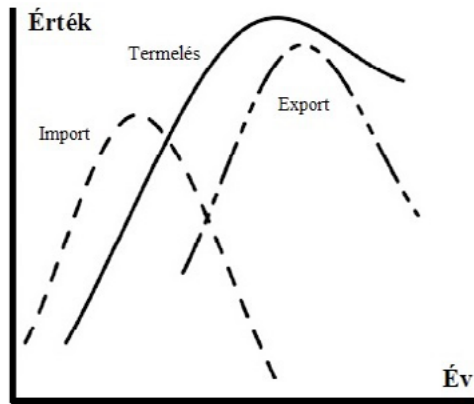
A kezdetben egyszerű, kiforratlan és olcsó termékek minősége fokozatosan javul, ezáltal zajlik le a struktúraváltás a munkaintenzív termeléstől a tőkeintenzív felé (Kasahara 2013: 8).

Egy egyszerű példa

Japán textilipari (munkaerő-igényes iparág) termékeit, majd a technológiát exportálja az első hullámos országokba. Az ebből befolyt jövedelemből fejleszteni kezdi a nehézipart, majd ezen termékeket és technológiákat adja át a „kistigriseknek”. A folyamat így

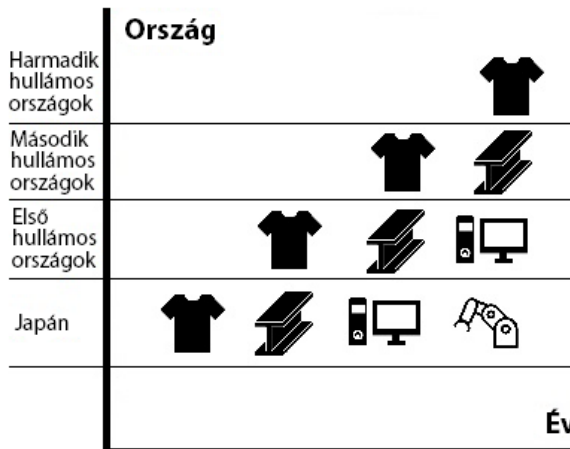
megy tovább a tőke- és technologiaigényes iparágak felé (automatizálás, digitalizálás). Ahogy az első hullámos országok fejlődnek, úgy exportálják ők is a termékeket majd a technológiát a második, majd a harmadik hullámos országokba. Ezáltal gyakorol hatást Japán a térség többi országára és éri el az egész régió hullámszerűen végighaladó fejlődést.

16. ábra: Az M-P-E-függvény



Forrás: http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/0049_17_vilaggazdasagi_akciocentrumok/1636/index.html (saját szerkesztés)

17. ábra: M-P-E-példa



Forrás: saját szerkesztés

5.2. Ázsia sajátos integrációs útja

A nemzetközi regionális integráció Ázsiában sajátos módon valósult meg. A szakirodalomban többek között Masahiro Kawai, Ganeshan Wignaraja (2014), Iulia Monica Oehler-Sincai (2014) és Kenichi Kawasaki (2015) négy alapvető sajátosságot emelnek ki az ázsiai integrációs folyamattal kapcsolatban:

- a) Az országok gazdasági együttműködését biztosító szabadkereskedelmi megállapodások (FTA – Free Trade Agreements) lényegében a XXI. században jöttek létre, míg a világ más régióiban ezek már nagyobb számban jelen voltak az 1960-as évektől kezdődően. Mivel az integrációs formák később kezdtek kialakulni, ezért a szakirodalomban később érkezetteknek/később jövőknek (*latecomers*) nevezik az ázsiai integrációt.
- b) A szabadkereskedelmi megállapodások száma azonban gyorsan növekedett, ami igaz egy-egy ország részvételére a szabadkereskedelmi megállapodásokban, de igaz az egész térséget vagy annak egy nagy részét átfogó megállapodásokra is. A szakirodalom az FTA-k elburjánzásáról beszél, vagy más kifejezéssel a „spagettis fazék” effektusról. Míg a '90-es évek elején csupán tíz-egynéhány szabadkereskedelmi megállapodás volt hatályban, a 2015-ös évben Ázsia 48 országa 297 szerződéssel kapcsolódott különböző kétoldalú vagy sokoldalú megállapodásokhoz.¹⁰ Japánnak akkor 13 hatályban lévő szabadkereskedelmi megállapodása volt, ez mára 16-ra nőtt.
- c) Az ázsiai integráció motorjának tartják az ASEAN-t – amely 2017-ben ünnepelte megalakulásának 50. évfordulóját –, bár a délkelet-ázsiai országok 1967-ben még csak politikai szövetséget alkottak. Negyed századdal később kezdődött a tíz ASEAN-ország gazdasági integrációja intézményi formában: 1993-ban létrehozták az AFTA-t, 1995-ben az AFAS-t, 1998-ban az AIA-t¹¹ (ld. bővebben a 6.3. pontban). Az ASEAN nemcsak sajátosan járta be az integráció fokozatait – az árukra kiterjedő integrációtól a szolgáltatások területén át a külföldi tőkebefektetésekre vonatkozó megállapodásig –, hanem kialakította az ASEAN+6 együttműködést. Ez a formula azt jelenti, hogy az ASEAN hat szerződéssel kiterjesz-

¹⁰ Asian Economic Integration Report (2015: 142).

¹¹ AFTA=ASEAN Free trade Area; AFAS=ASEAN Framework Agreement on Services; AIA=ASEAN Investment Area.

tette a szabadkereskedelmet Kínára, Japánra, Dél-Koreára, Indiára, Ausztráliára és Új-Zélandra. Japán kereskedelmi részaránya az ASEAN-országok esetében 9–11% (2007–2014, bár csökkenő részaránnal).

- d) A szakirodalom sajátosságként jelöli azt is, hogy az ázsiai integráció intézményi keretei lazábbak, mint pl. az európai gazdasági integráció szabályozási alapja. Rugalmasan alkalmazkodik egyes ország igényeihez, ami a napi üzleti tevékenységben gondot okozhat.

A fentiekben leírtakkal összefüggésben ki kell emelni, hogy az ázsiai integráció – az elmúlt 25–35 évet figyelembe véve – kezdetben lényegében *de facto* jelleggel ment végbe. A termelési láncok először Ázsiában jelentek meg, amiben a japán tőkebefektetéseknek kiemelkedő szerepe volt, ezek indították el a „vadludak felemelkedését”, majd a kínai gazdasági nyitás gyakorolt nagy hatást a térség integrációjára. Így lett Kína – de talán az ázsiai országokra általában is igaz a jelző – „Ázsia műhelye”, „Asian Factory”. A térségen belüli FDI-nak jelentős integráló hatása volt, amit csak később követtek az intézményi keretek, a *de jure* integráció kialakítása. Az ázsiai integráció jelenleg is több körben – ASEAN, RCEP, TPP, FTAAP – fejlődik, erősítve a térség világgazdasági pozícióit.

Az Asian Development Bank értékelése és előrejelzése alapján Ázsia a nagy történelmi átalakulás közepén jár, és 2050-re megkétszerezheti a világ GDP-jéből való részarányát (amit 52%-ra tartanak), ezzel visszanyerhetné a világban betöltött vezető szerepét, hasonlót, mint az első ipari forradalom idején.

5.3. *De jure* integráció

Az ázsiai integráció *de jure* folyamata lényegesen később kezdődött, és lassabban fejlődött, mint a *de facto* integráció. Ennek a fajta „intézményi” integrációnak csak akkor lehet jelentősebb hatása, ha az egymást átfedő megállapodások (lásd 19. ábra) letisztulnak és megszilárdulnak. Amíg ezek a folyamatok nem mennek végbe, addig nem lehetünk biztosak a *de jure* integráció kedvező hatásaiban.

6. Japán regionális megállapodása

6.1. A regionális megállapodásokról általában¹²

A kereskedelmi partnerek közötti diszkriminációmentesség a GATT/WTO egyik alapelve. Habár a regionális kereskedelmi megállapodásokban (RTA) a felek kölcsönös engedményeket nyújtanak egymás számára, azokat nem kell kiterjeszteniük minden WTO-tagra, ezért az RTA-k kivételt képeznek a fent említett alapelv alól, és ezt a kivételt a WTO lehetővé teszi. A regionális kereskedelmi megállapodások (melyek két vagy több partner között jönnek létre) kulcsszerepet játszanak a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatokban. Tartalmuk szerint szabadkereskedelmi megállapodások (Free Trade Agreement) vagy vámuniók lehetnek. A preferenciális megállapodások még speciálisabbak, mivel azokat csak a fejlődő országok számára biztosíthatják, és általában egyoldalú kedvezményekkel járnak. Az évek során az RTA-k nemcsak számbeli növekedést értek el, de tartalmukban elmélyültek és sokrétűbbé is váltak.

Ezzel szemben a preferenciális kereskedelmi megállapodások (PTA-k) egyoldalú kereskedelmi kiváltságokat jelentenek, ahogy fent már jeleztem. Ilyen például az általános preferenciarendszer (GSP), illetve azok a nem kölcsönös preferenciális programok, amelyeket néhány WTO-tag (főleg a fejlett országok a fejlődő és a legkevésbé fejlett országok termékei számára) nyújt kedvezményként.

Japánnak 2017-ben 16 aláírt regionális kereskedelmi megállapodása van érvényben, melyekből egy – a TPP-vel aláírt szerződés – még nem léphetett hatályba, jelenleg ratifikáció alatt áll. Japán szabadkereskedelmi megállapodásai:

Ausztrália, Brunei Darussalam, Chile, India, Indonézia, Malajzia, Mexikó, Mongólia, Peru, Fülöp-szigetek, Szingapúr, Svájc, Thaiföld és Vietnam, az ASEAN-tagországok, és várhatóan a Trans Pacific Partnership (TPP) – azaz a Csendes-óceáni Partnerségi Megállapodás.

¹² Kruppa (2017).

18. ábra: Japán regionális kereskedelmi megállapodásai (2017)



Forrás: https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/rta_participation_map_e.htm

4. táblázat: Japán regionális kereskedelmi megállapodásai (2017)

Partner	Aláírás dátuma	Hatályba lépés dátuma
Szingapúr	2002. január	2002. november
Mexikó	2004. szeptember	2005. április
Malajzia	2005. december	2006. július
Fülöp-szigetek	2006. szeptember	2008. december
Chile	2007. március	2007. szeptember
Thaiföld	2007. április	2007. november
Brunei Darussalam	2007. június	2008. július
Indonézia	2007. augusztus	2008. július
ASEAN	2008. április	részleges megvalósulás
Vietnam	2008. december	2009. október
Svájc	2009. február	2009. szeptember
India	2011. február	2011. augusztus
Peru	2011. május	2012. március
Ausztrália	2014. július	2015. január
Mongólia	2015. február	2016. június
TPP	2016. február	még nincs hatályban

Forrás: <http://rtais.wto.org/UI/PublicSearchByMemberResult.aspx?MemberCode=392&lang=1&redirect=1>

6.2. Japán kereskedelmi politikája a kelet-ázsiai területen¹³

A kelet-ázsiai gazdaság gyors fejlődése és a tengerentúli piacok (elsősorban az USA és az EU) óriási igényei a japán gazdaságot fejlődésre ösztönözték, amely így – a 2. világháború után – a leghosszabb gazdasági fellendülést érte el (2002. február–2007. október). A 2008-as gazdasági válságban közös kihívásokkal szembesülő kelet-ázsiai országok együttműködése felértékelődött és megerősödött. Japán gazdaságilag aktívan van jelen Kelet-Ázsiában, törekedve arra, hogy ellensúlyozza a regionális instabilitás folyton jelentkező tényezőit. Kína fejlődése és az Egyesült Államok Kelet-Ázsia felé irányuló politikájának változása nagy hatással van Japán regionális döntéseire.

Kelet-Ázsiában is kialakult egy olyan törekvés, ami az európaihoz hasonló közösség létrehozását célozta. Ez idő alatt Japán kényes helyzetben volt. Nem tudott részt venni olyan kezdeményezésekben, melyeket az USA ellenzett, valamint nem állt olyan kezdeményezés élére, ami a délkelet-ázsiai térség összefogását célozta. A helyzet azonban megváltozott, amikor 2001-ben Koizumi Junichiro lett a miniszterelnök, aki – bár nem direkt módon támogatta az ázsiai együttműködést, de – szorgalmazta a kétoldalú gazdasági partnerséget. Ami kiemelendő, hogy nem az FTA-ra (szabadkereskedelemre) helyezte a hangsúlyt, hanem sokkal inkább a gazdasági együttműködésre, a befektetések fejlesztésére, az emberek szabad áramlására, a szellemi tulajdon védelmére, a versenyszabályokra. Másként szólva Koizumi a maga részéről a gazdaság fejlesztése mellett kötelezte el magát, kormányzásának stabilitása és megerősítése egyben a szabadkereskedelemhez is vezetett.

2002-ben Koizumi Junichiro, Japán akkori miniszterelnöke, délkelet-ázsiai látogatása után javaslatot tett egy Kelet-ázsiai Közösség létrehozására, ezután a kormány nagy figyelmet fordított a regionális politika kidolgozására. A japán kabinet megpróbálta elérni, hogy Japán híd legyen a világ és Ázsia között. Ez habár nagyobb amerikai függést eredményezett, Japán ezáltal nagyobb hangsúlyt helyezett az ázsiai térségre. A szövetség megerősítésével Japán növelni kívánta befolyását a regionális politikai és biztonsági ügyekben. Ezt a politikát legjobban Koizumi miniszterelnök megjegyzése illusztrálja: „minél szorosabb a Japán–USA kapcsolat, annál erősebb kapcsolat alakulhat ki a világgal, Ázsiát is beleértve.”

13 Yuan (2010).

Japán, hogy növelje befolyását Kelet-Ázsiában, illetve ellensúlyozza a kínai fejlődést, továbbra is próbálta elmélyíteni kapcsolatait az Egyesült Államokkal. Elmondható, hogy ekkor a délkelet-ázsiai országok is örömmel fogadták Japán aktív szerepét térségükben a kínai befolyás ellensúlyozására, továbbá így érdekeltté váltak a nagyhatalmak versenyében is. Japán és Ázsia között a gazdasági kapcsolatok erősebbé váltak, mint előtte bármikor. A japán gazdaság 2002 februárjáig stagnált, majd a gyorsan növekvő kelet-ázsiai gazdaságok mellett, Kína növekedésének is köszönhetően, a leghosszabb gazdasági fellendülést sikerült realizálnia. Bizonyossá vált, hogy Japán gazdasági fejlődése a XXI. században sokkal inkább függ Kelet-Ázsiától, mint bármely más nemzetközi régiótól a világon. Ezáltal Japán és Kelet-Ázsia kapcsolata egy viszonylag új szakaszba lépett.

Japán a Gazdasági Partnerségi Megállapodásokat (Economic Partnership Agreement – EPA) a kelet-ázsiai országokkal folytatott gazdasági együttműködés előremozdításához szükséges legfontosabb eszközöknek tekinti. Az EPA nem korlátozódik az áruforgalomra, ugyanis magába foglalja a szolgáltatásokat, a befektetéseket, a munkaerőmozgást, az állami szabályozást, a szellemi tulajdont és az üzleti környezetre kiható jogi szabályozást, több területen is.

Japán ezzel a megállapodással, stratégiai célokkal, hosszabb távra tervezte alakítani kapcsolatait az ASEAN-nal, mint regionális szervezettel. Ezzel a döntésével azt is tesztelte, vajon Kína kezdeményezi-e majd egy szabadkereskedelmi megállapodás aláírását az ASEAN-nal. Japán aláírta az EPA-t az ASEAN-országokkal 2008. április 14-én. Az országnak ez volt az első regionális szervezettel kötött gazdasági partnerségi megállapodása, ami 2008. december 1-én lépett hatályba.

6.3 ASEAN¹⁴

6.3.1 Történet dióhéjban / Áttekintés

A Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (ASEAN) 1967. augusztus 8-án Bangkokban, Thaiföldön jött létre. Az alapító atyák Indonézia, Malajzia, Fülöp-szigetek, Szingapúr és Thaiföld. Brunei Darussalam 1984. január 7-én, Vietnam 1995. július 28-án, Laosz

¹⁴ <http://asean.org/> (letöltve: 2017. 11. 03).

és Mianmar 1997. július 23-án, Kambodzsa pedig 1999. április 30-án csatlakozott, így ez a tíz állam alkotja ma az ASEAN-t.

Az együttműködés elsődleges célját eleinte a politikai és biztonságpolitikai dimenziók jelentették. Ennek oka a kínai veszély és Japán egyre erősebb térségbeli befolyása volt.

Csupán 1977-től adták meg egymásnak a kereskedelmi preferenciákat, majd 1992-től létrehozták az ASEAN szabadkereskedelmi teret, az AFTA-t (ASEAN Free Trade Area). Az ASEAN céljai közé tartozik többek között a gazdasági növekedés felgyorsítása, a regionális béke és stabilitás támogatása, illetve a kölcsönös segítségnyújtás.

Az ASEAN idén ünnepli megalapulásának 50. évfordulóját. Az elmúlt ötven évben egy olyan közösséggé vált, mely nagy figyelmet fektet a gazdasági integrációba és növekedésbe, valamint a konszenzusépítésbe. Ez a fajta szemlélet példátlan növekedést eredményezett. Az ASEAN a világ hetedik legnagyobb piacává és a harmadik legnagyobb munkaerőt szolgáltató régiójává vált. 2030-ra pedig várhatóan a világ negyedik legnagyobb gazdasági blokkjává fejlődhet.

Az ASEAN víziója, amit az ünnepi alkalommal hirdettek meg 2017-ben:

„*ASEAN Community Vision 2025 to realise a rules-based, people-oriented and people-centered ASEAN Community.*” [Az ASEAN víziója 2025-ig, hogy létrehozza a szabályalapú, emberek iránt elkötelezett, emberközpontú ASEAN Közösséget.]

6.3.2 Japán és az ASEAN kapcsolata¹⁵

Az ASEAN Japán egyik legfontosabb, illetve legközelebbi kereskedelmi és befektetési partnere. Fontos szerepet játszik a meglévő befektetések eredményeként felhalmozódott eszközök hatékony felhasználásában. Japán, hogy megerősítse ipari versenyképességét, 2008. április 14-én aláírta az ASEAN–Japán Átfogó Gazdasági Partnerséget (AJCEP), ami 2008. december 1-jén lépett hatályba.

Japán folyamatosan támogatja az ASEAN integrációját és közösségépítést megerősítő tevékenységeit. 2006 márciusában létrejött a Japán–ASEAN Integrációs Alap (JAIF) – az akkori japán miniszterelnök, Junichiro Koizumi szorgalmazásával – a kilencedik ASEAN–Japán csúcstalálkozón 2005 decemberében Malajzia fővárosában, Kuala

15 ASEAN–Japan relations: <http://asean.org/storage/2012/05/Overview-ASEAN-Japan-Relations-As-of-8-March-2017.pdf> (letöltve: 2017. 11. 03.).

Lumpurban. 2016 márciusával a JAIF-nak szánt teljes hozzájárulás összege meghaladta a 630 millió USD-t.

A 2013-as év Japán és az ASEAN közötti hivatalos kapcsolat 40. évfordulója volt. A Tokióban megrendezett emlékkonferencián a partnerek megerősítették, hogy az együttműködést négy pillérre építik: „béke és stabilitás”, „jólét”, „életminőség” és „szív-a-szívnek”.

Az ASEAN és Japán közti árukereskedelem mértéke 2014 és 2016 között többnyire stagnál. Általánosságban elmondható, hogy az import mindig meghaladja az exportot. Az ASEAN teljes árukereskedelméhez viszonyítva a Japánnal való kereskedés körülbelül 10 százalékot tesz ki, ami így Japánt az ASEAN második legnagyobb árukereskedelmi partnerévé teszi.

A Japánból ASEAN-ba irányuló külföldi befektetések 2013-ban megugrottak. Ez talán betudható a 40. évfordulóra biztosított plusz forrásoknak is. A teljes FDI-beáramláshoz viszonyítva Japán az elmúlt években szinte mindig 10% fölött teljesített, ezáltal az ASEAN második legnagyobb forrása a külföldi közvetlen befektetéseket (FDI) illetően.

Mára Japán és az ASEAN nélkülözhetetlen partnerek egymás számára. Elmondható, hogy a Japán és az ASEAN közötti kapcsolat már nem csupán a kormányközi ügyekre korlátozódik, hanem kiterjed az üzleti, kulturális és személyes kapcsolatokra is. Ezek a kapcsolatok nem csak az AJCEP-en keresztül, de a Japán és az ASEAN-tagországok között létrejött bilaterális egyezményeknek köszönhetően is fejlődtek.

5. táblázat: Az ASEAN árukereskedelme (millió USD)

Forrásország	2012	2013	2014	2015	2016
Japán	14 618,09	24 358,62	12 981,52	14 757,88	11 535,61
Világ	117 544,71	120 050,92	133 056,87	120 511,50	98 042,49
Megoszlás	12,44%	20,29%	9,76%	12,25%	11,77%

Forrás: <https://data.aseanstats.org/trade.php>

6. táblázat: Az ASEAN - ba irányuló FDI mértéke (millió USD)

Ország	2014		2015		2016	
	Export	Import	Export	Import	Export	Import
Japán	120 158,40	108 936,33	101 941,18	125 105,69	96 036,80	105 855,60
Világ	1 293 987,52	1 241 220,89	1 171 906,43	1 101 128,37	1 150 478,75	1 085 864,54
Megoszlás	9,29%	8,78%	8,70%	11,36%	8,35%	9,75%

Forrás: https://data.aseanstats.org/fdi_by_country.php

6.4. Csendes-óceáni Partnerség – Trans-Pacific Partnership (TPP)

A Csendes-óceánt körülvevő tizenkét ország (Ausztrália, Brunei Darussalam, Kanada, Chile, Japán, Malajzia, Mexikó, Új-Zéland, Peru, Szingapúr, USA, Vietnam) 2016. február 4-én írta alá a Csendes-óceáni Partnerségi Megállapodást, mely partnerség együttes részvételével a világ gazdasági GDP-ből mintegy 40%-ot, a világ kereskedelméből való részesedése 26 százalékot tesz ki. A végleges megállapodást 2015. október 5-én írták alá hét év tárgyalásainak lezárása után. Ez a világtörténelem eddigi legnagyobb kereskedelmi megállapodásának tekinthető.

Habár a korábbi amerikai elnök, Barack Obama sok időt töltött elnöksége ideje alatt a TPP munkálataival, 2016. november 21-én az Egyesült Államok elnöke, Donald Trump bejelentette, hogy hivatalba lépését követően tervezi kivonni az USA-t a partnerségből. 2017. január 23-án Trump elnöki memorandumot írt alá a visszalépésről. Ettől függetlenül a többi 11 ország 2017 májusában megállapodott abban, hogy újraterejtse a TPP-megállapodást az Egyesült Államok részvétele nélkül is.

Az USA visszavonulása bizonyos mértékig aláássa, de növeli is az ázsiai csendes-óceáni térség integrációját. A verseny Kína, Délkelet-Ázsia és India között fokozódhat a komparatív előnyökért. A térség továbbra is a globális termelési rendszer központja lesz technikai fejlődésével és gyorsan növekvő gazdaságával/országaival (TPP 2017).

Habár az USA kivonult a TPP-ből, kijelentette azonban, hogy kétoldalú megállapodások keretében kész együttműködni. Az USA kereskedelempolitikájának fő célja ugyanis a kereskedelmi mérleghiány csökkentése. A felmerülő új szempontok azon-

ban sok bizonytalanságot vetítenek előre – beleértve a protekcionista intézkedéseket is. Ezenfelül a kétoldalú kapcsolatok nem kedveznek a térséget jellemző termelési hálózatoknak, az értékláncoknak, ami egyébként fontos motívuma a jelenlegi csendes-óceáni térség ázsiai integrációjának.

19. ábra: A TPP 12 országa



Forrás: <http://www.harakenzo.com/en/tp>

Felmerült az USA-ban egy lehetséges kétoldalú megállapodás a TPP második legnagyobb gazdaságával, Japánnal is, de az ország még a tárgyalási szándékot is elvetette. Japánnak jelentős kereskedelmi többlete van az USA-val és sok a kereskedelmi vita is közöttük, így nehéz lenne nyomást gyakorolni Japánra. Bár a liberalizáció, bizonyos szektorok szabaddá tétele fontos lenne mind a két félnek, az érdekek ellentétesek. Japántól elvárnák, hogy nyissa meg jobban mezőgazdasági piacát, míg az USA kisebb mértékű engedményt ajánlana az amerikai autópiacon, mint ami a TPP-ben megvalósult volna. Nyilvánvaló hát, hogy ezt az alkut nehéz lenne elfogadtatni a japán parlamenttel (Petri et al. 2017).

Az USA két szempontból mindenképpen veszít:

- lemond a viszonylag nagy gazdaságot átfogó TPP előnyeiről,
- a TPP-ben lévő versenytársak kihasználják az előnyöket azáltal, hogy kedvezőbb helyzetbe kerülnek, mint az USA.

Hosszú távon a csendes-óceáni térségben létrejön a megállapodás a globális liberalizációs folyamatban, amely felkeltheti más partnerek érdeklődését is, például az EU-ét. Feltételezhető, hogy az USA ráeszmél majd, mit veszített, és újragondolja kapcsolatát az ázsiai csendes-óceáni térséggel.

A TPP USA nélküli működése felveti a kérdést, vajon ezáltal a partnerség vezető szereplője a fennmaradó tagok közti legnagyobb gazdaság, Japán lesz? Ez a lépés meghatározó pozícióba emelhetné a szigetországot az ázsiai kereskedelem szabályozásában. A TPP ily módú működésével Japán alátámasztja a „de jure” integrációs folyamat-szemléletet.

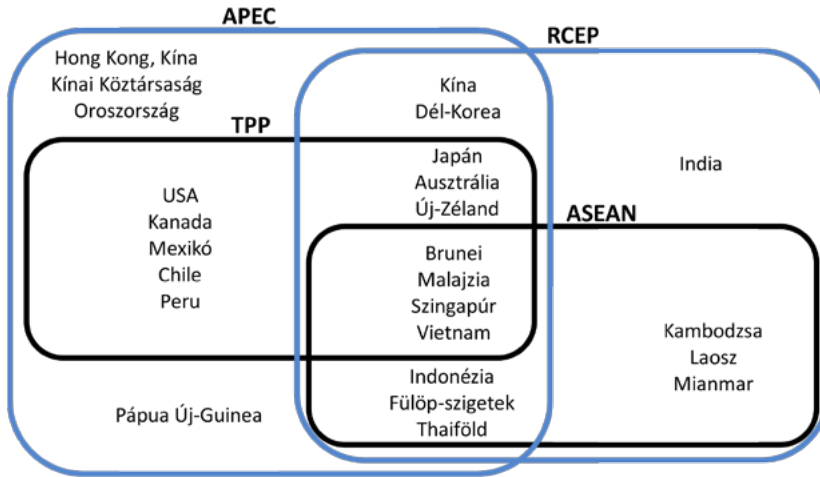
Japán törekszik arra, hogy megőrizze a már jóváhagyott szabályok nagy részét. „Természetesen Japán reméli, hogy fenntartja a már elfogadott keretrendszer állapotát, a részleteket is beleértve” – mondta Tomohiko Taniguchi, Shinzo Abe miniszterelnök külpolitikai tanácsadója (Rich 2017).

Habár a japán megközelítés optimista a TPP irányába, nem csupán az elkövetkező tárgyalások jelenthetnek nagy kihívást, de az is, hogy Kína erősödésével a térség már nem Japánt tekinti a régió vezető országának.

Az ázsiai térségben az országok együttműködése több integrációs keretben fejlődik, ahogy ez a 19. ábrán is látható. A TPP keresztezi Kína – amely ázsiai vezető szerepét a Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) keretében erősíti – törekvéseit, bár a két integrációs forma tartalmi elemeiben különbözik. A TPP átfogó gazdasági együttműködést alakít ki, ami magasabb szintű integráció, mint amilyen a RCEP-megállapodás várhatóan lesz. Japán érdekeinek a TPP jobban megfelel („Japan-style integration”), ahogy e kérdés avatott szakértője, Kim Jemma (2017) nevezte. A TPP11 országok GDP-je 10 000 Mrd USD volt, ami a világ-GDP 13%-át tette ki: Japán GDP-je ebben az évben 4730 USD, csaknem a fele a TPP11-ekének. A TPP11 nemzetközi kereskedelme (export) 2240 USD, ami a világexport 15%-a volt 2016-ban. Japán exportja ugyanebben az évben 645 milliárd USD volt, ami több mint 28%-ot tett

ki a TPP-csoportban. Japán mindkét fent idézett adata alapján a TPP11 vezető országa, aktivitásával az új típusú integráció élére állhat. (Az adatok forrása: <http://statistics-times.com/economy/projected-world-gdp-ranking.php> és a World Statistical Review 2017-es táblázata).

20. ábra: Integrációk az ázsiai térségben



Forrás: Kawasaki (2014)

7. A szamuráj és a sárkány harca¹⁶

Japán és Kína vezető szerepet tölt be mind a globális értékláncokban, mind a regionális integrációs, kereskedelmi, befektetési és technológiai folyamatokban. Mióta túlszárnyalta Japánt, Kína a világ legnagyobb áruexportőrévé vált, és 2010 óta – a nominális GDP-t tekintve – a második helyet foglalja el a világgazdaság rangsorában (az USA után). Vajon ez a felállás így marad, vagy Japán visszaszerezheti vezető szerepét az ázsiai térségben?

¹⁶ Oehler-Sincai (2014).

7. táblázat: Japán és Kína összehasonlítása (2016)

	Terület (km ²)	Lakosság (fő)	GDP (Mrd USD)	GDP/ fő	FDI- beáramlás (Mrd USD)	FDI- kiáramlás (Mrd USD)	Legfőbb partnerek
Japán	377 962	125 993 791	4 938	37 191	11 388	145 242	USA, Kína, EU
Kína	9 597 000	1 390 780 374	11 218	7 995	133 700	183 100	USA, Japán, EU

Forrás: Saját szerkesztés (WTO, UNCTAD)

A táblázatból látható, hogy Kína területe kb. 25-szöröse Japánnak, ehhez képest a lakossága „csupán” a 11-szerese. Amíg az FDI szempontjából a Kínába be- és a Kínából kiáramló közvetlen tőke különbsége viszonylag kis mértékű, addig ez Japánban több mint 133 milliárd USD-ra tehető (ez megegyezik a Kínába beáramló FDI mértékével). Nem szabad elfelejteni, hogy Japán FDI-befektetéseivel egy erős *de facto* integráló hatást tudott elérni az ázsiai térségben.

WTO-s kereskedelmi profiljuk alapján egymás nélkülözhetetlen partnerei (az USA-n és az EU-n kívül). Habár Kína GDP-je jóval több, Japánban az egy főre eső GDP bőven meghaladja a kínait, ami Japán gazdasági fejlettségének fölényét mutatja. A népességszám azonban Kína számára olyan előnyt jelenthet, melyet semelyik másik ország nem tud felülmúlni: a hatalmas méretű humán tőkét.

Ez azonban Kína számára egyúttal kétélű kard is, mivel az ország legnagyobb gyengesége és egyben veszélye a szegénység. 1981-ben egymilliárd embernek kellett napi 3,1 dollárból megélnie, 2010-re ez a szám 360 millió főre csökkent. Ez viszonylag gyorsan elért eredmény, azonban ha a növekedés elkezdett lassulni, az ország nehezebben fog megbirkózni ezzel a hatalmas társadalmi problémával. Japán vagyona sokkal egyenletesebben oszlik el a lakosság körében. Ez nem csupán a kisebb népességszámnak tudható be, de Japánban a gazdasági különbségek nem olyan kirívóak, mint azt Kínában lehet tapasztalni akár a népesség, akár a tartományok közötti összehasonlításban (part menti városok kontra belső kínai városok).

Japánnak azonban két nagy kihívással is szembe kell néznie: az élelmiszereknek és nyersanyagoknak való kiszolgáltatottsággal, valamint a gyorsan öregedő társadalommal, amit azonban orvosolhat a kifelé nyitással, külföldi munkaerő bevonásával.

Regionális megállapodásaik szempontjából Kína az RCEP, míg Japán (az USA kihátrálásának eredményeképpen) a TPP vezető szereplőjévé válhat. Jelenleg azonban Japán és Kína osztozik a vezető szerepen az ázsiai integrációs folyamatokban. A két ország közti versengés a múltban gyökerezik, és Kína csendes felemelkedése csak fokozza a versenytársak közti feszültséget.

Habár Japán és Kína továbbra is békében rendezi nézeteltéréseit, a versengés és rivalizálás miatt kicsi az esély arra, hogy a két versengő hatalom szövetségre lépjen egymással és egy virágzó „Új ázsiai műhelyt” hozzon létre.

Összefoglalás

Japán a XXI. században is a világ gazdaság egyik jelentős szereplője mind GDP-mutatója, fejlettségi színvonala, mind a nemzetközi kereskedelemben betöltött szerepe alapján. Nemzetközi gazdasági kapcsolatait korunkban is a zártság és a nyitás sajátosságai jellemzik. A modern Japán a gazdasági fejlődést és az életszínvonal emelését tartja legfőbb céljainak, amelyek megvalósítását külső gazdasági eredményei is jól szolgálhatják. Ennek intézményi kereteit a japán kormány nemzetközi szabadkereskedelmi megállapodásokkal is segíti, amelyek főleg az elmúlt 15–20 évben jöttek létre. Japán továbbra is támogatja a WTO keretében is formálódó szabadkereskedelmet, és biztosítja a fejlődő országok felé vállalt egyoldalú preferenciákat.

TDK-dolgozatomban azt vizsgáltam, hogy Japánnak milyen szerepe van az ázsiai térség integrációjában, gazdasági és kereskedelmi döntései, szabadkereskedelmi megállapodásai hogyan hatnak a térség országaira. Kutatásomat az elmúlt tíz évre visszatekintve végeztem el. Megvizsgáltam Japán külgazdaság-politikáját, elemeztem gazdasági kapcsolatait az ázsiai térség országaival. Tekintettel arra, hogy Japán szabadkereskedelmi megállapodásokat főleg a XXI. században kötött, kíváncsi voltam arra is, mely országokkal kötötte ezeket a nemzetközi szerződéseket. Szerettem volna megválaszolni azt a kérdést is, hogy Japán *de facto* vagy *de jure* formában része-e az integrációs folyamatoknak.

A kutatás során arra jutottam, hogy Japán elsődlegesen a *de facto* integrációs folyamat eredményeként, az ázsiai térség legfőbb tőkebefektetőjeként hatott a térség gazdasági kapcsolatainak fejlődésére. Az ország a térség iparosodásának, felemelkedésének kezdetétől jelen volt a gazdasági kapcsolatokban. A japán tőkebefektetéseknek (FDI) köszönhetően értékláncok hálózatával alakítja az ázsiai nemzetközi regionális integrációt.

Az ázsiai térségre jellemző „de jure” integráció a XXI. század kezdetétől válik sajátossággá, amelyből Japán sem marad ki. Ezáltal az ázsiai integráció már nem csupán a gazdasági tevékenységek, kereskedelem és az FDI által válik egyre fejlettebbé, hanem intézményi keretekben, két- és sokoldalú megállapodások útján is tovább fejlődhet és megszilárdulhat.

Habár a távol-keleti országok fontosnak tartják az egymás politikájába be nem avatkozás elvét (és emiatt inkább a bilaterális kapcsolatokat szorgalmazzák), folyamatosan eszmélnek rá a multilaterális kapcsolatok fontosságára, ugyanis ez lehet a kulcsa az ázsiai *de jure* integráció felvirágzásának. Az együttműködés előremozdítását csak erősítik a közös problémák, mint a szegénység, a környezetszennyezés, vagy a fenntartható fejlődés megvalósítása. Japánnak fontos felismernie, hogy jelenleg az országban jelentkező problémákra (előregedő lakosság, stagnáló gazdaság) megoldás lehet az ország nyitása, nagyobb szerepvállalása és az ázsiai integráció. Japán kereskedelempolitikáját a zártság és nyitottság egyaránt jellemzi, protekcionista a külföldi tőke befogadásában. Az ország jelenlegi politikai döntéshozói belátják, hogy hosszú távon a kölcsönös nyitottság, az integráció a japán gazdaság számára komoly előnyökkel járhat.

Kína gyorsan és észrevétlenül a világ vezető gazdasági hatalmai közé nőtte ki magát, folyton növekvő népessége, a szegénység és belső viszályai mégis korlátozzák vezető szerepét a térségben. Megállapítható azonban az is, hogy Japán integráló szerepe az ázsiai térségben meghatározó és megkérdőjelezhetetlen. A gazdasági fejlettség jó okot ad annak feltételezésére, hogy a térség vezető országa legyen. A jelen helyzet azt mutatja, hogy Japán és Kína versenyben állnak ezért a szerepért. Egyelőre azonban irreálisnak tűnik az a feltételezés, hogy a két ország összefogjon Ázsia fejlődése érdekében.

Japán új helyzetbe került az USA kereskedelempolitikájának megváltozása és a TPP-ből való kivonulása miatt is. A szakírók közül többen azt feltételezik, hogy Japán lehet ennek a kontinenseken átívelő integrációnak a vezetője. Japánt is, mint bármely más országot, számtalan gazdasági válság sújtotta, mégis mindig szembe tudott nézni vesz-

teségeivel, azokat mérlegelve hozott létre új reformokat fejlődése érdekében. A globális világgazdaságban, az ázsiai térség felemelkedésében Japánnak nagyobb szerepet kell vállalnia – de jure is –, mint ahogy azt eddig tette. Az ázsiai régió – amelybe Japán a tőkebefektetései, kereskedelme által erőteljesen integrálódott – országai elvárják Japántól, hogy ne csak a saját érdekeit, de Ázsiát is képviselje.

Irodalomjegyzék

- Antalóczy K. – Sass M. (2014): Tükör által homályosan. A külföldi közvetlentőke-be-fektetések statisztikai adatainak tartalmáról. *Külgazdaság*, (58)7–8, 30–54.
http://real.mtak.hu/15118/1/Antal%C3%B3czy-Sass_K%C3%BClg.2014_7-8
(letöltve: 2017. 10. 30.).
- ASEAN (2017): <http://asean.org/> (letöltve: 11. 03.).
- ASEAN – Japan relations: <http://asean.org/storage/2012/05/Overview-ASEAN-Japan-Relations-As-of-8-March-2017.pdf> (letöltve: 2017. 11. 03.).
- ASEANstats Database: <https://data.aseanstats.org/> (letöltve: 2017. 11. 03.).
- Bornhoff, N. (2009): Japán. National Geographic Traveler. Geographia Kiadó.
- Berkofsky, A. (é. n.): Comparing EU and Asian Integration Processes – The EU a role model for Asia? http://www.epc.eu/documents/uploads/606968147_EPC%20Issue%20Paper%2023%20EU%20Asian%20Integration.pdf (letöltve: 2017. 11. 04.).
- Friedman, G. (2017): The leading power in East Asia will be Japan – not China. <https://www.forbes.com/sites/johnmauldin/2017/02/08/the-leading-power-in-east-asia-will-be-japan-not-china/2/#74fa8397e1a0> (letöltve: 2017. 11. 04.).
- Fukao, K. – Yuan, T. (2009): Why is Japan so heavily affected by the global economic crisis? An analysis based on the Asian international input-output tables. <http://voxeu.org/article/why-has-japan-been-so-hard-hit-global-crisis> (letöltve: 2017. 10. 24.).
- Gimeno, D. (2010): *Nagy civilizációk: Japán*. Kossuth Kiadó.

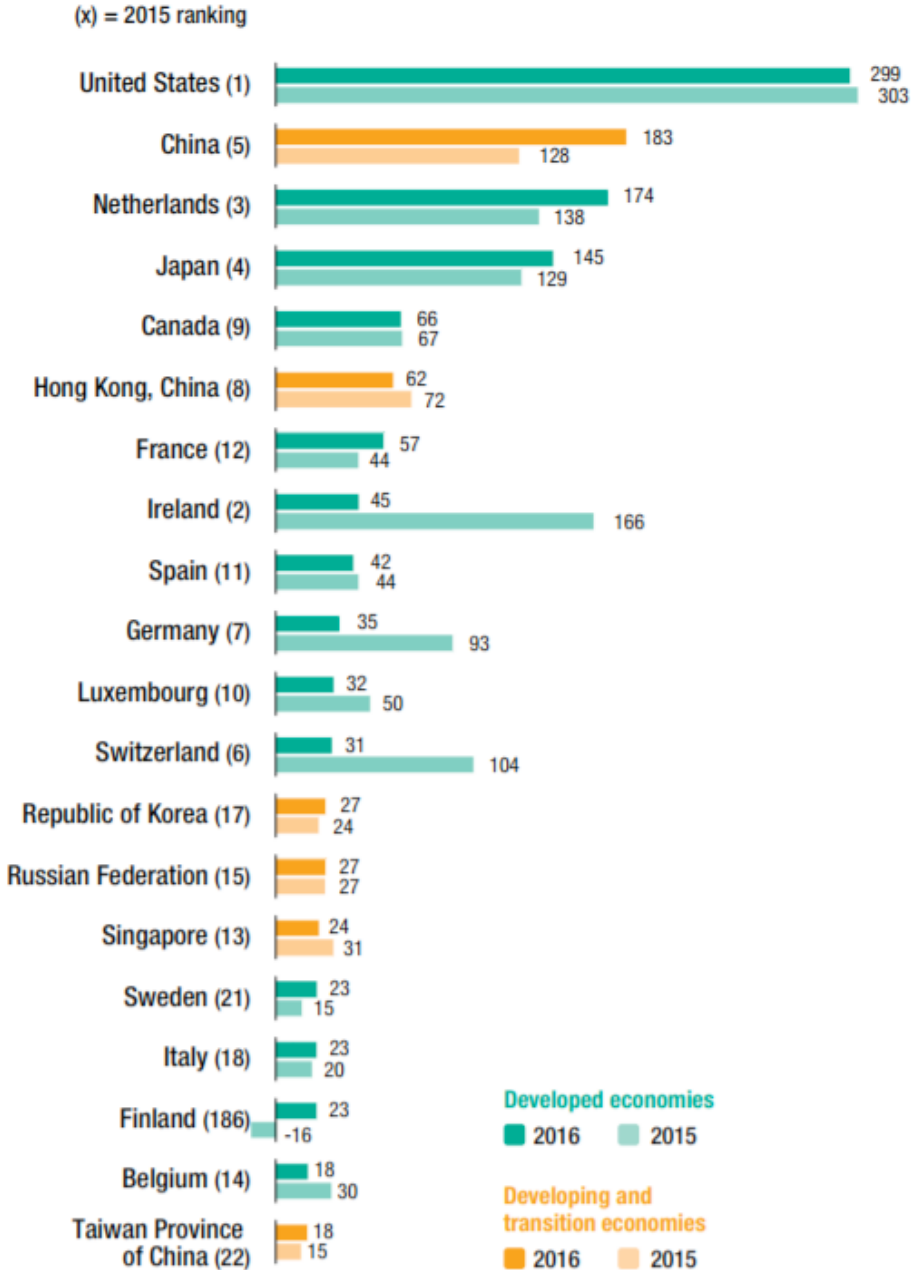
- Kanyuk, P. (2017): „Várakozók az oltár előtt” – avagy a TPP alakulástörténete. <http://kozjavak.hu/varakozok-az-oltar-elott-avagy-tpp-alakulastortenete> (letöltve: 2017. 11. 02.).
- Kasahara, S. (2013): The Asian Developmental State and the flying geese paradigm. http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/osgdp20133_en.pdf (letöltve: 2017. 10. 31.).
- Kawasaki, K. (2014): The relative significance of EPAs in Asia-Pacific. <http://www.rieti.go.jp/jp/publications/dp/14e009.pdf> (letöltve: 2017. 11. 02.).
- Kim, J. (2017)): “Japanese-style TPP” should be promoted to build an “East Asia Community”. http://www.meiji.ac.jp/cip/english/research/opinion/KIM_Jemma.html (letöltve: 2017. 11. 02.).
- Komuro, N. (é. n.): Japan’s generalized system of preferences. http://siteresources.worldbank.org/INTTRADERESEARHC/Resourcs/544824-1235150721870/ch04_komuro_Japan_Generalized_System_of_Preferences.pdf (letöltve: 2017. 10. 30.).
- Kruppa, É. (2016): A WTO és a regionális megállapodások. (Kézirat.) BGE Külkereskedelmi Kar Világgazdasági kutatásai keretében
- Kruppa Éva szíves közlése nyomán (2017): Külgazdasági politika és piacfejlesztés. Regionális szabályozások, FDI c. előadás.
- Kruppa, É. (2016): “Inside or outside the big circles?” Trade policy in Asia and the effects of FTAs and Mega-regional Trade Agreements. In Vándor, J. – Beke Lisányi, J. (eds.): *The Current Issues of Economic and Social Integration in Hungary and Taiwan*. Budapest: Budapest Business School University of Applied Sciences, 47–61.
- Majoros P. (szerk.) (2011): *Régiók a világgazdaságban*. Bp.: Perfekt, Sanomy Company.
- Ministry of Foreign Affairs of Japan (2016): Generalized System of Preferences. <http://www.mofa.go.jp/policy/economy/gsp/explain.html#section1> (letöltve: 2017. 11. 30.).
- Ministry of Foreign Affairs of Japan, Japan–ASEAN Relations (2017): <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/asean/index.html> (letöltve: 2017. 11. 03.).
- OECD (2017): OECD Economic Surveys: Japan 2017, OECD Publishing, Paris. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/oecd-economic-surveys-japan-2017_eco_surveys-jpn-2017-en#page2 (letöltve: 2017. 10. 26.).

- OECD (2016): Japan: Boosting growth and well-being in an ageing society. <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/0316051e.pdf?expires=1510082171&id=id&accname=guest&checksum=1A606C59D69387B6504FB25D9DFFF7BA> (letöltve: 2017. 10. 28.).
- Oehler-Sincai, I. (2014): The roles played by China and Japan in the Asian Integration Process. https://www.researchgate.net/publication/266025697_The_Roles_Played_by_China_and_Japan_in_the_Asian_Integration_Process (letöltve: 2017. 11. 04.).
- Origo (2017): 2050-re megállhat az ázsiai népességnövekedés. <http://www.origo.hu/gazdasag/20170509-nemzetkozi-valutaalap-gazdasagi-es-nepessegi-elorejelzese.html> (letöltve: 2017. 10. 28.).
- Overview of ASEAN–Japan Dialogue Relations (2017): <http://asean.org/storage/2012/05/Overview-ASEAN-Japan-Relations-As-of-8-March-2017.pdf> (letöltve: 2017. 11. 03.).
- Petri, P. – Plummer, G. – Urata, S. – Zhai, F. (2017): Going it alone in the Asia-Pacific: regional trade agreements without the United States. <https://piie.com/publications/working-papers/going-it-alone-asia-pacific-regional-trade-agreements-without-united> (letöltve: 2017. 11. 02.).
- Polyák, E. (2017): Brexit, Japán, Kína. <http://www.geopolitika.hu/hu/2017/02/03/brexit-japan-kina/> (letöltve: 2017. 11. 04.).
- Rich, M. (2017): TPP, the trade deal Trump killed, is back in talks without U.S. <https://www.nytimes.com/2017/07/14/business/trans-pacific-partnership-trade-japan-china-globalization.html> (letöltve: 2017. 11. 02.).
- Schott, B. (2010): The flying geese model. <https://schott.blogs.nytimes.com/2010/08/25/the-flying-geese-model/> (letöltve: 2017. 10. 31.).
- TPP: What is it and why does it matter? (2017): <http://www.bbc.com/news/business-32498715> (letöltve: 2017. 11. 02.).
- Unctad (2017): World Investment Report 2017. http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_en.pdf (letöltve: 2017. 10. 26.).
- Unctad (2017): Japan Fact Sheet. http://unctad.org/sections/dite_dir/docs/wir2017/wir17_fs_jp_en.pdf (letöltve: 2017. 10. 26.).
- WTO (2017): Regional Trade Agreements Information System. https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/rta_participation_map_e.htm (letöltve: 2017. 10. 30.).

- WTO (2017): Japan and the WTO. https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/japan_e.htm (letöltve: 2017.10.30)
- WTO Trade Policy Reviews: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp_rep_e.htm#bycountry (letöltve: 2017. 10. 26.).
- Yuan, C. (2010): East Asian integration and Japan's regional policy. <http://www.jfir.or.jp/e/publication/pdf/100831.pdf> (letöltve: 2017. 11. 03.)

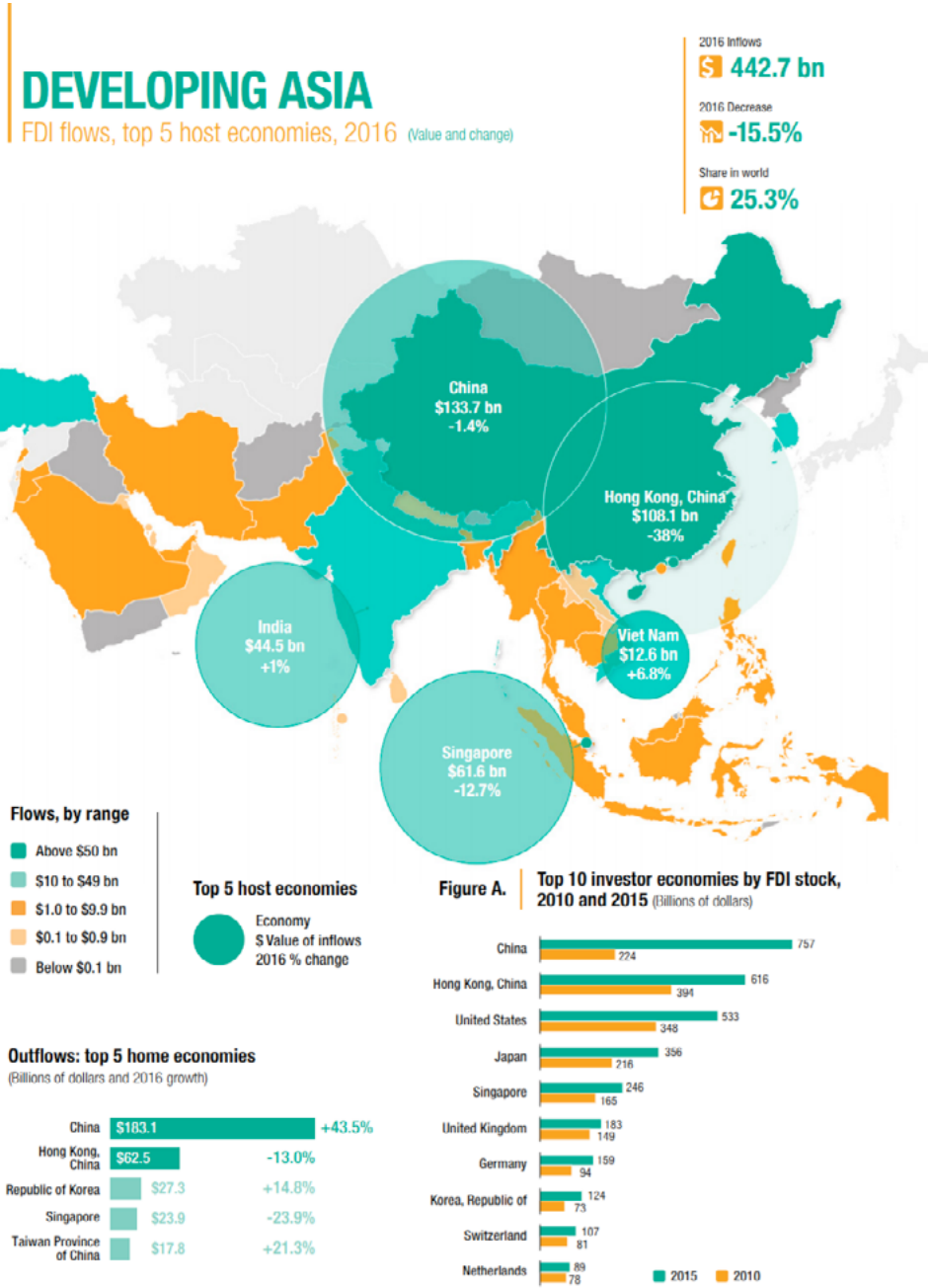
MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet: Az első 20 FDI-kihelyező ország 2015-ben és 2016-ban



Forrás: World Investment Report (2017: 14); http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_en.pdf
(letöltve: 2017. 10. 26.)

2. sz. melléklet: A fejlődő Ázsia FDI áramlásai 2016-ban



Source: ©UNCTAD.

Note: The boundaries and names shown and the designations used on this map do not imply official endorsement or acceptance by the United Nations. Dotted line represents approximately the Line of Control in Jammu and Kashmir agreed upon by India and Pakistan. The final status of Jammu and Kashmir has not yet been agreed upon by the parties.

Forrás: World Investment Report (2017: 49)

http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_en.pdf (letöltve: 2017. 1. 26.)